

SAMMEN MOT

KRIMINALITET

I ARBEIDSLIVET

Felles årsrapport for styrket innsats
mot arbeidslivskriminalitet

2017

Arbeidstilsynet

POLITIET

Skatteetaten

**Felles årsrapport for styrket innsats
mot arbeidslivskriminalitet 2017**

Utgitt av Arbeidstilsynet, NAV,
politiet og Skatteetaten

Mars 2018

Innhold

1.	Innledning	4
2.	A-krimsentrene, annet lokalt a-krimssamarbeid og linjen i etatene	5
	2.1 A-krimsentrene	5
	2.2 Annet lokalt a-krimssamarbeid	6
	2.3 Linjen i etatene	6
3.	Målgrupper	7
4.	Gjennomføring av aktivitet	8
	4.1 Kontroll og bruk av reaksjoner (sanksjoner)	8
	4.2 Samarbeid med andre myndigheter	9
	4.3 Forebyggings- og veiledningsaktivitet	10
5.	Resultater og effekter av samarbeidet	12
	5.1 Eksempler fra a-krimsentrene	12
	5.2 Klarer vi å redusere arbeidslivskriminalitet?	14
	5.3 Noen tallfestede resultater for a-krimsentrene	23
	5.4 Noen resultater fra den enkelte etat	25
6.	Situasjonsbeskrivelse arbeidslivskriminalitet	27
7.	Tiltak på sentralt nivå	29
	7.1 Samarbeidsarenaer	29
	7.2 Oppgaver	30
	7.3 Kompetansetiltak/møter	32

1. Innledning

Regjeringens strategi mot arbeidslivskriminalitet ble revidert 13. februar 2017. Samarbeidet mellom Arbeidstilsynet, NAV, politiet og Skatteetaten er forankret i regjeringens strategi og spesielt tiltak 6 som handler om å videreutvikle et forpliktende og koordinert samarbeid mellom etatene.

Strategien samt likelydende føringer i etatenes tildelingsbrev ligger til grunn for innsatsen mot arbeidslivskriminalitet i 2017.

Etatslederne undertegnet 14. februar 2017 «Felles handlingsplan 2017-2019 for styrket innsats mot arbeidslivskriminalitet». Planen gir overordnede mål og prinsipper for samarbeidet og felles tiltak på lokalt og sentralt nivå. Planen er gjort treårig for å ha et lengre perspektiv på arbeidet.

På bakgrunn av øremerkede midler fra regjeringen i perioden 2015-2017 er det pr. 2017 etablert syv tverretatlige a-krimsentre i henholdsvis Bergen, Stavanger og Oslo (etablert i 2015), Kristiansand og Trondheim (etablert i 2016) og Tønsberg og Bodø (etablert i 2017). I tillegg er det også etablert a-krimssamarbeid andre steder i landet.

Felles årsrapport 2017 bygger primært på årsrapportene fra de syv a-krimsentrene. Felles årsrapport beskriver også tverretatlige tiltak som er gjennomført på sentralt nivå i etatene. Arbeid med saker og aktiviteter knyttet til arbeidslivskriminalitet i andre deler av etatene, er ikke særskilt beskrevet. Årsrapporten er således ikke dekkende for etatenes samlede innsats og resultatoppnåelse i arbeidet med å forebygge og bekjempe arbeidslivskriminalitet.

Årsrapportene fra a-krimsentrene viser til et godt operativt samarbeid mellom etatene med stor utadrettet aktivitet. Dette gir økt opplevd oppdagelsesrisiko for kriminelle aktører, og etatene er synlige på arbeidsplassene. Det vises også til at etatene har blitt bedre til å utnytte etatenes samlede virkemidler og reaksjoner på en effektiv måte. Flere viser til at innsatsen i større grad enn tidligere er dreid mer mot nettverk og bakmenn. Begrensningene i regelverket knyttet til deling av informasjon mellom etatene, trekkes fortsatt frem som en utfordring.

Nasjonalt tverretatlig analyse- og etterretningssenter (NTAES) leverte i juni 2017 rapporten «Arbeidslivskriminalitet i Norge. Situasjonsbeskrivelse 2017.». Rapporten gir en beskrivelse av den arbeidslivskriminaliteten som a-krimsentrene erfarer i det tverretatlige samarbeidet.

Etatene fikk gjennom føringer i tildelingsbrev i oppdrag å utvikle en felles styringsmodell og tydeliggjøre roller og rammer for a-krimssamarbeidet. Felles styringsmodell for a-krimssamarbeidet ble besluttet av etatslederne 31. oktober 2017. Styringsmodellen gir anbefalinger vedrørende organisering, roller, oppgaver og myndighet. Den gir også en anbefaling knyttet til oppgavefokus i a-krimsentrene, grad av samlokalisering, og ressursinnsats og kostnadsdeling. Etatene jobber nå med å implementere styringsmodellen.

I likelydende brev av 14. juni 2017 fra departementene ble etatene gitt i oppdrag å utvikle felles mål- og styringsparametere som skal inngå i den enkelte etats mål- og resultatstyring. Oppdraget omfattet også utvikling av egnede måter å måle effekten av innsatsen. Det er nedsatt en tverretatlig arbeidsgruppe som i fellesskap skal foreslå en innretting på mål- og resultatstyringen. Arbeidet ble igangsatt i 2017 og fortsetter i 2018.

2. A-krimsentrene, annet lokalt a-krimssamarbeid og linjen i etatene

2.1 A-KRIMSENTRENE

Gjennom arbeidet med felles styringsmodell for a-krimssamarbeidet ble det våren 2017 gjort en kartlegging av a-krimsentrene. Kartleggingen viser at samarbeidet har fokus på det operative arbeidet, det praktiske samarbeidet fungerer godt, og det er engasjerte medarbeidere. Felles forståelse av virkemidler, regelverk, metoder og beslutninger i fellesskap, har gitt et tettere samarbeid mellom etatene. Å jobbe sammen i et a-krimssenter gir bedre resultater og oppleves som en klar merverdi i arbeidet mot arbeidslivskriminalitet.

I mai/juni 2017 ble det åpnet to nye a-krimssentre i Bodø og i Tønsberg. Det ble besluttet at nedslagsfeltet for a-krimssenteret i Bodø er Nordland, mens det for a-krimssenteret i Tønsberg er Vestfold, Telemark og Buskerud. Det var i disse områdene allerede etablert et samarbeid mellom etatene, noe som er et godt utgangspunkt for videre samarbeid og samlokalisering.

De nye a-krimsentrene har brukt andre halvår 2017 på å komme i full drift. I Bodø har det tatt tid å få på plass operativt personell, og senteret har foreløpig hatt noe lav operativ aktivitet. Begge sentrene dekker relativt store geografiske områder og har derfor valgt å etablere enkelte operative grupper som geografisk har tilhold andre steder enn på selve a-krimssenteret, men som samarbeider med senteret. Eksempelvis er det etablert en operativ gruppe i Telemark og en operativ gruppe i Buskerud, i tillegg til operativ gruppe i Vestfold som sitter på senteret i Tønsberg.

Skatteoppkreverne er fortsatt en sentral samarbeidspart i alle a-krimsentrene (unntatt Bodø der skatteoppkreverne foreløpig ikke er fast i senteret). I Oslo og Trondheim deltar i tillegg Tolletaten med noen ressurser inn i senteret. Imidlertid er Tolletaten en aktuell samarbeidspart også for de andre a-krimsentrene. I a-krimssenteret i Bodø deltar Fiskeridirektoratet i Nordland fast i samarbeidet selv om de ikke er samlokalisert.

Felles styringsmodell for a-krimssamarbeidet setter krav til ressursinnsats, minimum kjernebemanning for operativ gruppe med fokus på forebygging og kontroll, samt minimum grad av samlokalisering. Styringsmodellen gir også føring om at medarbeidere i a-krimsentrene skal bruke tilnærmet 60-80 % av tiden i senteret. For etatene betyr dette at bemanningen må øke ved noen av sentrene, og det er noen steder behov for større lokaler til a-krimssenteret. Dette følges opp utover i 2018.

Felles styringsmodell peker på at kunnskapsbygging om aktørene (personer og miljøer) og måten kriminaliteten utøves på, er en viktig oppgave for a-krimsentrene. Kunnskapsbygging skal gi grunnlag for felles prioriteringer. Det er imidlertid en utfordring å bemanne og/eller bygge opp alle a-krimsentrene med kompetente og erfarne medarbeidere med hovedoppgave å bygge kunnskap og lage beslutningsgrunnlag. Dette er en oppgave etatene vil jobbe videre med i 2018.

Erfaringen er at det tar tid å bygge opp a-krimsentrene når det gjelder bemanning, kompetanse, kunnskap, arbeidsmetodikk m.m. Som eksempel beskriver a-krimssenteret i Oslo, som er et av de første sentrene, at de i 2017 har styrket bemanningen, og at de nå har medarbeidere med bred og god kompetanse. Senteret er blitt godt etablert, og arbeidsmetodikk og de fleste rutinene begynner å falle på plass. Senteret leverer gode saker til linjene, og de blir også stadig bedre på å utnytte etatenes samlede virkemidler og reaksjoner. Samtidig påpekes det at senteret fortsatt vil være under utvikling.

Et annet eksempel er fra a-krimssenteret i Trondheim der de har oppnådd en god informasjonsflyt mellom etatene i de ulike sakene. Det rapporteres videre om at samarbeidet fungerer godt i forbindelse med samordnede kontroller og aksjoner. Samtidig er det fortsatt behov for å jobbe videre med å utnytte merverdien av å være samlokalisert.

2.2 ANNET LOKALT A-KRIMSAMARBEID

I tillegg til a-krimsentrene har det også i 2017 vært annet a-krimssamarbeid rundt om i landet.

Det ble inngått en samarbeidsavtale for Møre og Romsdal i januar 2017. Avtalen ble oppdatert i desember 2017 der også skatteoppkreverne og Statens vegvesen ble en del av avtalen. Det vises til et godt operativt samarbeid som gir resultater. I Hedmark og Oppland er det også en samarbeidsavtale mellom de fire etatene og hvor skatteoppkreverne er en del av avtalen. Samarbeidet har vært gjennom en utvikling de siste to årene, og det er jobbet frem noen saker som har gitt resultater.

Videre er det etablert et samarbeid i Haugesund mellom de fire etatene og skatteoppkreverne. Her vises det til et godt operativt samarbeid, både ved felles aksjoner, konkrete enkeltsaker og veiledningsaktiviteter. I Tromsø har Arbeidstilsynet, Skatteetaten og skatteoppkreverne gjennomført flere felles aksjoner mot ulike bransjer. I Østfold og Akershus (som ikke dekkes fra a-krimssenteret i Oslo) vises det til at etatene samarbeider om kontroller og enkeltsaker der den enkelte etat bidrar med ressurser etter konkret vurdering.

Politiet tok i januar 2017 initiativ til å etablere en «ny versjon av Full pott» der målgruppen for samarbeidet mellom etatene er arbeidssteder tilhørende bransjene servering, bilvask/bilverksteder og velværesalonger i Oslo og Asker og Bærum. Dette samarbeidet sees opp mot samarbeidet i a-krimssenteret i Oslo som tidligere har hatt hovedfokus på bygg og anlegg, men som nå vil jobbe mer uavhengig av bransje.

2.3 LINJEN I ETATENE

Samhandling mellom a-krimssenteret og linjen er en viktig del av felles styringsmodell for a-krimssamarbeidet. Linjen i etatene skal støtte opp under arbeidet i a-krimssentrene og prioritere saker som genereres i a-krimssamarbeidet.

A-krimssentrene jobber kontinuerlig med å utvikle nye metoder for raskt å kunne stanse kriminell aktivitet, og flere viser til at de i større grad enn tidligere har dreid innsatsen mer mot nettverk og bakmenn. En konsekvens av dette er at det ofte vil kreve ressurser i linjen til etatene for videre oppfølging. Der mulige straffbare forhold blir avdekket, er politiets ressurser til etterforskning sentralt.

Noen av a-krimssentrene viser til at alle etatene gjennom året har hatt god støtte i linjen til å følge opp viktige saker, og at dette har blitt prioritert. Andre a-krimssentre viser til at det har vært begrensninger i å starte opp omfattende saker da det mangler ressurser fra linjen. Det har også medført at ressurser i a-krimssenteret selv har fulgt opp en del tyngre saker, noe som har påvirket den øvrige innsatsen i senteret.

For å få rett håndtering av sakene i de ulike etatslinjene, kreves det tett dialog mellom a-krimssenteret og linjene, også under gjennomføring av tiltak i sakene. Som eksempel har a-krimssenteret i Oslo jobbet med å etablere arbeidsprosesser som ivaretar dialog og samhandling mellom a-krimssenteret og linjene, og linjene imellom. Dette har gitt et bedre samarbeid, og også flere gode saker og resultater. Også fra a-krimssenteret i Tønsberg vises det til et godt samarbeid linjene imellom i saker der tyngre virkemidler og reaksjoner må benyttes.

3. Målgrupper

Felles handlingsplan 2017-2019 gir ingen nærmere føringer om bransjefokus. Etatene skal sammen bygge kunnskap om kriminelle aktører og omfanget av arbeidslivskriminalitet som grunnlag for felles prioriteringer av hvilke aktører, bransjer og risikoer innsatsen skal rettes mot. Dette kan variere regionalt og lokalt. Samarbeidet skal ha et helhetlig aktørperspektiv; bakmenn, arbeidsgivere, oppdragsgivere og arbeidstakere, samt utenlandske aktører. Med bakmenn menes i denne sammenheng bl.a. hovedledd i nettverk og profesjonelle medvirkere.

Rapporten «Arbeidslivskriminalitet i Norge. Situasjonsbeskrivelse 2017.» beskriver at arbeidslivskriminalitet ser ut til å ha spredt seg til flere bransjer enn hva som tidligere var kjent. Videre beskrives det at arbeidslivskriminaliteten er dynamisk, og de kriminelle aktørene kan operere i flere bransjer samtidig, eller de flytter seg.

Årsrapportene for 2017 viser at både a-krimsentrene og annet lokalt a-krimssamarbeid har jobbet med målgrupper innen mange bransjer, men at hovedaktiviteten fortsatt er innen bygg og anlegg.

A-krimssenteret i Oslo har videreført fokus på å identifisere og ramme bakmenn og de som er lengst opp i «kjeden». De har i hovedsak rettet sin innsats mot byggebransjen og har i større grad enn tidligere hatt fokus på de noe mindre byggeplassene. A-krimssenteret i Trondheim har også jobbet mye med aktører innen bygg og anlegg. A-krimssenteret i Kristiansand har utført mange byggeplasskontroller som har gitt informasjon og ytterligere innsikt i bransjen og om aktuelle aktører. Det er også gjennomført noen større aksjoner i hyttemarkedet.

A-krimssenteret i Stavanger har siden oppstart hatt bygg og anlegg som en prioritert målgruppe. Det vises til at det nå jobbes mer spisset enn tidligere, og det brukes mer tid på virksomheter av større omfang og mer organisert kriminalitet. Omfanget av kriminalitet i bygg og anlegg er omfattende.

A-krimssenteret i Bergen har første halvår 2017 vektlagt oppfølging av privatmarkedet bygg der rumenske enkeltpersonforetak tilknyttet nettverk har hatt spesielt fokus. Disse foretakene markedsfører seg på sider som mittanbud.no, og etatene har funnet at disse i stor grad bruker uregistrert arbeidskraft. Denne arbeidskraften er fleksibel og blir vekslet mellom ulike foretak. Det har også vært kontroller og aksjoner mot bygg og anlegg - proffmarkedet. Her viser resultatet erfaringene fra tidligere år, at det er mindre grad av avvik der større profesjonelle byggherrer står ansvarlig. Samtidig vises det til at flere av de mest sentrale aktørene som a-krimssenteret følger opp, opererer både innen privatmarkedet og proffmarkedet. Byggherre/oppdragsgiver er gjerne norske, mens de utøvende er utenlandske som igjen benytter seg av utenlandsk arbeidskraft. A-krimssenteret i Bergen viser også til at de ser at tiltak som profesjonelle oppdragsgivere igangsetter, har en effekt mot f.eks. uregistrert arbeidskraft og ulovlig arbeidskraft.

Transport, distribusjon, bilpleie/bilverksteder, renhold, landbruk, servering, kiosk, bakeri, varehandel, skjønnhetspleie/frisør og massasje er andre bransjer hvor det vises til at det har vært aktivitet. I nord har det vært aktivitet mot fiskeribransjen.

Det har også vært kontroller rettet mot innkvartering som arbeidsgiver stiller til disposisjon. Mange kriminelle aktører plasserer arbeidstakerne under dårlige og farlige boforhold.

Kunnskapsbygging som grunnlag for felles prioriteringer er en viktig oppgave for a-krimssentrene. A-krimssenteret i Oslo har kommet lengst i å jobbe etter denne metodikken og har etablert en egen analysegruppe. De har bl.a. valgt ut aktuelle byggeplasser ut fra analyser og observasjoner gjennomført av a-krimssenteret. Analysegruppen har også jobbet med å utrede nettverk, bl.a. innen transport.

A-krimssenteret i Trondheim viser til at de andre halvår 2017 også har brukt mer tid på kunnskapsbygging og kartlegging av nettverk som grunnlag for å prioritere innsats.

4. Gjennomføring av aktivitet

4.1 KONTROLL OG BRUK AV REAKSJONER (SANKSJONER)

I felles styringsmodell for a-krimssamarbeidet er det lagt vekt på at det skal ha en merverdi at oppgaver løses tverretattlig i et a-krimssenter. Oppgaver som har karakter av tidkrevende saksbehandling og tyngre virkemiddel- og reaksjonsbruk, bør gjøres i og av linjen.

A-krimssentrene skal legge til rette for mer synlighet fra etatene og opplevd oppdagelsesrisiko for aktørene, bl.a. gjennom tilstedeværelse ute på arbeidsplassene (løpende kontroller og aksjoner). A-krimssentrene skal her fokusere på virkemidler og reaksjoner med mer umiddelbar virkning, dvs. reaksjoner som kan iverksettes på stedet eller reaksjoner som kan benyttes med korte frister. Selv om a-krimssentrene ikke umiddelbart klarer å sette de kriminelle aktørene ut av stand til å fortsette sin virksomhet, er det en viktig oppgave for sentrene å fortsette og gjøre det vanskelig for aktørene å drive aktivitet.

Både gjennom a-krimssentrene og annet lokalt a-krimssamarbeid er det i 2017 gjennomført mange kontroller og aksjoner. Disse er ofte målrettet mot aktører der etatene i forkant har kunnskap om mulig kriminelle forhold. Dette kan være både små og store aktører, enten enkeltvis eller i nettverk. Gjennom ulike virkemidler og reaksjoner er aktørene blitt hindret eller de har fått begrenset handlingsrommet for videre utøvelse av sin virksomhet, og de er fratatt verdier. Som nevnt tidligere viser flere til at innsatsen i større grad enn tidligere er dreid mot nettverk og bakmenn. Arbeidslivskriminaliteten blir stadig mer utspekulert og sammensatt, og uten samarbeid mellom etatene er det vanskelig å løse saker. Flere saker hadde ikke blitt avdekket uten det tverretattlige samarbeidet.

I tillegg har det vært aksjoner der etatene ikke nødvendigvis har hatt målrettet innsats mot konkrete aktør, men hvor hensikten har vært å kartlegge/skaffe kunnskap om bransjer/områder og avdekke mulig arbeidslivskriminalitet. Aksjonene har også hatt et forebyggende perspektiv og bidratt til at etatene blir synlige på arbeidsplassene, det skaper uro, og aktører i markedet og andre opplever at oppdagelsesrisikoen blir større. Videre kan det avdekke forhold som ikke alltid er så lett å analysere seg fram til. A-krimssenteret i Tønsberg viser også til at når flere etater er på felles tilsyn, ser de at enkelte virksomheter endrer adferd og innretter seg etter reaksjoner, f.eks. krav om endring av

lønnsvilkår og innrapportering av lønn.

I mai 2017 ble det gjennomført en større aksjon innen privatmarkedet bygg der flere a-krimssentre/ annet lokalt a-krimssamarbeid deltok. Målet med aksjonen var å kartlegge hvilket omfang det er av kriminalitet der private forbrukere er oppdragsgiver. Typisk var dette arbeid på privatboliger, hytter, naust, garasjer mv. Aksjonen var også en viktig inngang for å samle informasjon om eventuelle kriminelle miljø i denne delen av bransjen for så å følge opp disse i etterkant. Basert på at dette var en aksjon uten noen form for risikobasert utvalg av kontrollobjekt, viste resultatene at det er en stor andel som driver utenfor regelverket. Et eksempel på dette er en kontroll ved en større rehabiliteringsbyggeplass, der det ble avdekket arbeidere fra Latvia som jobbet uten arbeidstillatelse. Arbeiderne ble utvist, og oppdragsgiveren er under etterforskning for ulovlig bruk av arbeidskraft.

Aksjonen viste også at svært mange av de kontrollerte arbeidstakerne ikke hadde gyldige HMS-kort. Det ble videre avdekket mange arbeidssteder med overhengende fare knyttet til arbeid i høyden, og hvor utenlandske arbeidstakere var involvert. I tillegg til det som ble avdekket ved kontrollene, ble det antatt at aksjonen sammen med bruk av media, hadde en forebyggende effekt overfor forbrukere, og den ga en økt oppdagelsesrisiko for aktørene.

Etatene tilstreber å bruke de virkemidler og reaksjoner som gir størst effekt i den konkrete saken, for å redusere handlingsrommet til de kriminelle aktørene. Etatene erfarer at aktørene tilpasser seg som en respons på krav og reaksjoner fra myndighetene og finner nye måter å utføre kriminaliteten på, eller de flytter på seg. Dersom det går lang tid etter en kontroll uten at det blir satt inn reaksjoner mot de avdekkede lovbruddene, er det sannsynlig at den kriminelle aktiviteten fortsetter, eller at aktørene unndrar seg reaksjoner. I tilfeller hvor avdekking av kriminaliteten og mulige reaksjoner tar lengre tid, er det ikke uvanlig at etatene parallelt foretar gjentatte kontroller med bruk av virkemidler og reaksjoner med mer umiddelbar virkning. Reaksjoner som krever en viss saksbehandlingstid, er imidlertid ofte strengere eller representerer større inngripen i den kriminelles økonomi eller virksomhet, og rammer således den kriminelle hardere. I noen saker må det betydelig etterforskning til for å klare å se hele bildet og eventuelt få en straff og dom. Dette er ofte ressurskrevende.

Nasjonalt tverretattlig analyse og etterretningssenter (NTAES) har i februar 2018 kommet med rapporten «Mer effektiv sanksjonering. Oversikt, bruk og potensiale.». Rapporten beskriver reaksjoner som blir benyttet i a-krimssamarbeidet, og gir også noen eksempler på saker fra a-krimssamarbeidet som illustrerer hvordan reaksjonsbruken blir kombinert mellom etatene. Rapporten er avgrenset mot politiets strafferettslige og straffeprosessuelle virkemidler og reaksjoner.

4.2 SAMARBEID MED ANDRE MYNDIGHETER

Det har også i 2017 vært et utstrakt samarbeid med andre myndigheter som har virkemidler og reaksjoner som er nyttig i bekjempelsen av arbeidslivskriminalitet. Tolletaten og skatteoppkreverne er spesielt viktige samarbeidspartnere, og skatteoppkreverne er også en stor ressursleverandør inn i a-krimssentrene.

Andre viktige samarbeidspartnere er:

- Mattilsynet
- Bevillingsmyndigheter i kommunen
- Plan- og bygningsetat eller teknisk etat i kommunen (byggesak)
- Statens vegvesen
- Brannvesenet
- El-tilsynet
- Bostyrere
- Direktoratet for byggkvalitet (DiBK) (aktuelt i saker hvor a-krimobjekter har sentral godkjenning)
- Fiskeridirektoratet

Innenfor bilverksteder og bilpleie er samarbeid med Statens vegvesen og også brannvesenet sentralt. Et av målene er å stenge ulovlige bilverksteder. Det vises også til samarbeid med kommunene (byggesak) for å stanse utleie av lokaler til ulovlige bilverksteder.

Innen serveringsvirksomhet er samarbeid med bevillingsmyndighetene viktig. Målet er bl.a. å følge opp virksomheter som mangler bevilling, ikke fører personallister, ikke leverer inn omsetningsoppgaver og/eller bruker ulovlig arbeidskraft.

Når det gjelder kontroll av innkvartering som arbeidsgiver stiller til disposisjon, er både brannvesenet, el-tilsynet, Mattilsynet og kommunene (byggesak) aktuelle å samarbeide med. I disse kontrollene kommer det ofte fram viktig informasjon som er med på å belyse aktører/nettverk som alle etatene i a-krimssenteret har fokus på.

Under følger noen eksempler på samarbeid med andre myndigheter:

Bilverksted. Politiet ledet en samordnet aksjon med Statens vegvesen, Skatteetaten og Arbeidstilsynet. Innehaver ble pågrepet for bl.a. ulovlig drift av verkstedet siden oppstart i 2015. Aksjonen ble i stand etter at innehaver ikke hadde rettet seg etter pålegg om stans fra Statens vegvesen og Arbeidstilsynet. Virksomheten var anmeldt av Statens vegvesen. Etatene tok beslag i vesentlig utstyr som ble brukt til den ulovlige driften. På denne måten fikk etatene effektivt stoppet verkstedet. Det ble videre tatt hefte tilsvarende omsetningen på ca. 4 mill. kroner for å sikre inndragning av utbyttet fra den ulovlige driften.

I et annet tilfelle ble det registrert flere bilverksteder som var stengt på dagtid, men der det foregikk drift på kveldstid. Gjennom kontroller i samarbeid med Statens vegvesen ble det bl.a. avdekket flere arbeidere som mottok urettmessige NAV-ytelser.

Servering. A-krimssenteret gjennomførte kontroll av en restaurant i samarbeid med Mattilsynet og brannvesenet. Arbeidstilsynet stengte deler av restauranten. Det ble oppbevart store mengder mat i en privat kjeller til restauranteieren. Brannvesenet kom og stanset bruk av gassbrennere i kjelleren. Store mengder kjøtt ble destruert, og Mattilsynet besluttet flere tiltak mot stedet. Skatteetaten har i etterkant gjennomgått skatte- og avgiftsmessige forhold, både for restauranten og eierne.

Samarbeid med el-tilsynet. A-krimssenteret i Stavanger har i et samarbeid med Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap (DSB), inngått en samarbeidsavtale med det lokale el- tilsynet (DLE). Avtalen innebærer at Lyse/DLE stiller med to tilsynsingeniører som bistår a-krimssenteret i alle bransjer på tvers av de forskjellige lokale e-verk sitt geografiske tilsynsområde. Hensikten med at det avsettes dedikerte tilsynsingeniører til å kontrollere elektriske installasjoner samt om arbeidet utføres av personer med fagkompetanse, er at disse opparbeider seg en spisset a-krimkompetanse. Dette resulterer i en betydelig økt oppdagelsesrisiko for useriøse aktører.

DLE bistod under aksjonen i mai 2017 (jf. tidligere omtale), og det ble avdekket uforsvarlig og udokumentert installasjonsarbeid. Det er også gjennomført felles tilsyn mellom a-krimssenteret og DLE innen bygg, bilverksted/bilpleie, servering, massasje, innkvartering samt av elektrovirksomheter som er utførende av elektroarbeid. Det er bl.a. avdekket virksomheter som ikke har ansatt fagpersoner som de har oppgitt som installatører i søknad hos DSB for å bli registrert som godkjent el-virksomhet.

Statens vegvesen Krimseksjonen. Statens vegvesen har opprettet en egen Krimseksjon med formål om å forebygge og avdekke samfunnsskadelig og kriminell aktivitet innenfor vegvesenet sitt samfunnsoppdrag. Seksjonen er landsdekkende med hovedkontor i Tønsberg og dedikerte medarbeidere i hver av SVV sine regioner. Enkelte av a-krimssentrene har i 2017 hatt noe samarbeid med Krimseksjonen. Det har også vært et møte mellom direktoratene og Krimseksjonen for å diskutere og avklare en praktisk innretting av samarbeidet mellom a-krimssentrene og Krimseksjonen. Denne dialogen fortsetter i 2018.

4.3 FOREBYGGINGS- OG VEILEDNINGSAKTIVITET

Felles handlingsplan 2017-2019 gir bl.a. prinsipper om at etatene skal samarbeide om å utvikle og gjennomføre forebyggende tiltak, samarbeide med arbeids- og næringslivet og være synlige i mediebildet.

A-krimssenteret i Trondheim viser til et godt samarbeid både med partene i arbeidslivet og store aktører, spesielt innen bygg og anlegg. Dette gjør at tips-inngangen og kommunikasjonen er god. Det er spesielt et samarbeid med byggebransjen sin uropatrolje i Trondheim. De samler tips om useriøse aktører og drar rundt på byggeplasser for så å rapportere til etatene om aktører som driver ulovlig. Tilbakemeldingen fra deler av bransjen er positiv:

«For tre år siden hadde malermestrene tilnærmet ingen oppdrag på private boliger i Trondheim. De opprettet derfor en uropatrolje for å finne årsaken. Nå meldes det om større aktivitet for malermestrene, og denne endringen har kommet det siste året. Oppgangen forklares med at etatene har tatt tak i utfordringene i bransjen. Det samme gjelder for de mindre byggmestrene som også melder om økende (fra tilnærmet null i privatmarkedet) oppdragsmengde, som ikke kan forklares i konjunkturoppgang. Tilbakemeldingene er også her at etatenes fokus og innsats er årsaken til oppgangen.»

Dette er samfunns- og brukereffekter som er av stor betydning. Hvis bransjen melder om bedre konkurransevilkår og økt oppdragsmengde, tyder dette på at arbeidet som gjøres fungerer. Så vil det være flere ulike tiltak som til sammen har virket positivt i denne sammenhengen, men det kan legges til grunn at også aktiviteten fra a-krimssenteret har hatt stor betydning.

A-krimssentrene har høy aktivitet når det gjelder informasjonsmøter, foredrag og samarbeid med arbeidstaker- og arbeidsgiverorganisasjoner, håndverkerforeninger, næringsforeninger, andre offentlige myndigheter m.m., og større private aktører i næringslivet. Dette er viktig både for å dele kunnskap om arbeidslivskriminalitet og vise utfordringer knyttet til arbeidslivskriminalitet. Videre er det dialog med utbyggere og entreprenører bl.a. om deres plikt til å påse at lønns- og arbeidsvilkår hos underleverandører er i overensstemmelse med gjeldende allmenngjøringsforskrifter.

Som eksempel har a-krimcenteret i Stavanger et godt samarbeid med Næringsforeningen i Stavangerregionen. Næringsforeningen mottar en betydelig mengde tips om mulig kriminelle aktører. Disse tipsene kanaliseres inn til a-krimcenteret.

Et annet eksempel fra a-krimcenteret i Stavanger er en opplæringsdag der tema var lønns- og arbeidsvilkår i offentlige kontrakter. Deltakere var ledere, saksbehandlere og innkjøpere fra fylket og alle de største og flere av de mindre kommunene i Rogaland. Målet var å øke kompetansen hos offentlige innkjøpere av varer og tjenester for derigjennom redusere handlingsrommet til kriminelle.

A-krim samarbeidet i Møre og Romsdal har gjennomført veiledning mot bilforhandlere på Sunnmøre, etter kontroller innen bilpleie hvor det ble avdekket store mangler hos virksomhetene. Bilforhandlerne var de største kundene til bilpleievirksomhetene. Veiledningen har vist seg å være effektiv, og bilforhandlerne har blitt utfordret på sine rutiner ved valg av underleverandører.

Etatene gir også informasjon og veiledning til både arbeidstakere og virksomheter når de er ute på kontroll. Utenlandske arbeidere opplyser ofte at de «kom for en uke siden», og at de jobber for et norskregistrert enkeltpersonforetak/AS. Mange vet ikke hvor lenge de skal oppholde seg i Norge. De er ofte ikke registrert, dvs. de har ikke D-nummer og ikke skattekort. Etatene ønsker å sette arbeiderne i stand til å ivareta egen arbeidssituasjon på best mulig måte gjennom veiledning om det norske regelverket. Etatene har også oppfordret arbeiderne til å registrere seg hos et av servicesentrene for utenlandske arbeidstakere (SUA), og i mange tilfeller har de fulgt oppfordringen. På SUA får de ytterligere informasjon om rettigheter og plikter ved å oppholde seg/arbeide i Norge. Dette bidrar til å få flere arbeidsinnvandrere til å følge regelverket. A-krimsentrene viser til et godt samarbeid med SUA.

Når det gjelder veiledning overfor virksomheter, er dette gjerne om regelverk for A-ordningen, mva., uttaksbeskatning, regnskapsføring, personallister, tvangsmulkt o.l. Mange oppretter virksomheter uten at de har noe særlig kunnskap om dette. Det har vært tilfeller der virksomheter har meldt inn ansatte i Aa-registeret etter at etatene har møtt disse på arbeidsplassen. Det har også vært tilfeller der informasjon om tvangsmulkt har medført at manglende oppgaver har blitt sendt inn. Informasjon om personallistekontroller har også vist seg å ha en positiv effekt på etterlevelsen av dette kravet.

Etatene gjennomfører også ulike tiltak som til dels ligger utenfor a-krimsentrene, men hvor to eller flere av etatene samarbeider. Dette er imidlertid viktige tiltak for å forebygge arbeidslivskriminalitet. Et eksempel er tiltaket «Tett på Trondheim» der Skatteetaten ringer forbrukere som har kjøpt bolig eller meldt inn byggesak, før de skal velge håndverker. Noen steder er det også samarbeid mellom a-krimsentrene og SMSØ-samarbeid mot svart økonomi.

I regi av fylkesmannen i Vestfold har det fra 2015 vært et prosjekt «Akrim Vestfold» der offentlige etater, partene i arbeidslivet og byggebransjen samarbeider om å gjennomføre ulike tiltak (Vestfoldmodellen). Formålet er å få flere til å bli en medbygger- og handle hvitt. Det er nedsatt egne arbeidsgrupper på områdene; tipsamarbeid, medbyggere, hvite bygg og videregående skoler. Skatteetaten deltar på alle områdene. Arbeidstilsynet og politiet bidrar også i dette samarbeidet. I et nylig oppslag i bladet Fri Fagbevegelse er det positiv omtale av samarbeidet, og det vises til at de seriøse virksomhetene nå merker økt pågang av folk som vil kjøpe hvite tjenester.

A-krimsentrene har i 2017 hatt en bevisst satsing på bruk av media. Det har vært mange medieoppslag, spesielt etter større aksjoner og knyttet til konkrete saker. Dette forventes å ha hatt en forebyggende effekt. Etatene har fått synliggjort aktiviteten og fokuset på arbeidslivskriminalitet og også konsekvenser om man blir avslørt.

5. Resultater og effekter av samarbeidet

5.1 EKSEMPLER FRA A-KRIMSENTRENE

A-krimisenteret i Trondheim viser til at resultatene mot mindre aktører har vært gode når det gjelder å få begrenset handlingsrommet for kriminell aktivitet. Det har vært mer utfordrende å få satt større aktører eller nettverk ute av stand til å fortsette sin virksomhet eller å redusere deres kapasitet i særlig grad. Det tar tid å systematisere og innhente informasjon for å avgjøre hvilke virkemidler og reaksjoner som er mest effektive, og før en sak eventuelt kan følges opp videre i linjen i en eller flere av etatene.

A-krimisenteret i Oslo har hatt fokus på å identifisere bakmenn og sette disse ut av spill. De rapporterer at de lykkes bedre med å bremse nettverk enn å stanse disse fullstendig. Enkelte av sakene er så vidt komplekse at umiddelbar effekt heller ikke kan påregnes. Noen av de sakene som a-krimisenteret har jobbet frem tidligere, har først gitt resultater i 2017. Eksempelvis er det saker som a-krimisenteret jobbet med ved starten i 2015, som nå er ferdigbehandlet i linjen med gode resultater, og det jobbes med anmeldelser for noen av sakene.

A-krimisenteret i Bergen har også hatt en dreining mot mer organisert arbeidslivskriminalitet, nettverk og bakmenn. De viser til at det er ressurskrevende å avdekke alle lovbrudd hos en del aktører. Ved å ramme noen aktører på denne måten, samtidig som a-krimisenteret har en forebyggende profil både overfor bransjene og forbrukerne, vil markedet og handlingsrommet for aktørene begrenses.

Under følger noen eksempler på saker a-krimisentrene har jobbet med i 2017.

Mindre nettverk. Etatene har siden 2015 fulgt en aktør etter opprulling av et mindre nettverk med fiktiv fakturering, svart arbeid og konkurskriminalitet. Aktøren er en gjenganger som det har vært rettet en rekke tiltak mot: konkursbegjæringer, avdekkingskontroller, arrest, utlegg, anmeldelse fra bostyrer, pågripelse i forbindelse med bobehandling, stansingsvedtak fra Arbeidstilsynet m.m. Våren 2017 avdekket a-krimisenteret at stansingsvedtaket var brutt. Dette resulterte i at Arbeidstilsynet anmeldte saken til politiet, og a-krimisenteret samarbeidet med politiet under etterforskningen. Politiet konkluderte med at omsetningen som hadde skjedd i stansingsperioden,

var utbytte av straffbar handling og reagerte derfor med bot og inndragning tilsvarende omsetningen. Dette medførte at aktøren må betale en betydelig høyere totalsum enn hva som hadde vært tilfelles hvis det kun var reagert med en bot.

Bygg. Flere arbeidere meldte om dårlige arbeids- og boforhold. Politiet startet etterforskning grunnet mistanke om menneskehandel. Det ble gjennomført ransaking hos daglig leder og på de ansattes bosted. Daglig leder ble pågrepet og er senere siktet for under-slag av 2,5 mill. kroner. Arbeiderne har fremmet krav via advokat på 1,2 mill. kroner, og har fått medhold for dette i tingretten. Etterforskning pågår fortsatt. Skatteoppkreveren og Skatteetaten gjennomfører bokettersyn, og Arbeidstilsynet og brannvesenet har fulgt opp boforholdene. Selskapet er slått konkurs, og det er mistanke om alvorlig økonomisk kriminalitet begått av daglig leder både i AS og hans enkeltmannsforetak.

Aksjon innen privatmarkedet bygg. Det vises til tidligere omtale av aksjonen innen privatmarkedet bygg. A-krimisenteret i Stavanger gjennomførte en tilsvarende aksjon i 2016. Gjentakelse av slike aksjoner flere år, kan bidra til å si noe om utviklingen av arbeidslivskriminalitet og effekten av etatenes innsats. I 2016 fant man at ca. 30 % av de kontrollerte virksomhetene var knyttet til kriminalitet i Rogaland, mens kontrollene i 2017 viste ca. 26 %. Det kan være flere grunner til reduksjonen, og kontrollene har blitt gjennomført over for få år til å kunne si noe om dette er et resultat av det tverratlige a-krimarbeidet. Selv om andelen knyttet til kriminalitet kan synes å være lav, utgjør det likevel et stort antall virksomheter. Tall fra Skatteetaten viser at det i Rogaland er registrert ca. 5 600 mindre virksomheter innen bygg. Målgruppen for aksjonen var blant disse virksomhetene.

Gjennom aksjonene innen privatmarkedet bygg, er det ikke avdekket uregistrerte virksomheter med vesentlig omsetning som ikke er oppgitt. Det anses som et positivt funn og kan være en indikasjon på at uregistrerte virksomheter har en lav andel av markedet.

Aksjonene har avdekket kunder som mest sannsynlig har betalt kontant for svart arbeid. Hovedutfordringen er påstand om egeninnsats, og at de virksomhetene/

arbeiderne som befinner seg på byggeplassen, kun har utført en liten andel av arbeidet. Etatene har arbeidet målrettet med å bygge saker på dette området. To personer er anmeldt for medvirkning til skatteundragelse knyttet til kjøp av svart arbeid.

Malerbransjen. I forbindelse med kontroll innenfor malerbransjen, ble det avdekket et stort antall jobber som var utført svart eller med bruk av ulovlig arbeidskraft, herunder asylsøkere som ble hentet på asylmottak. I samme kontroll ble det avdekket bedrageri mot NAV, samt alvorlige arbeidsulykker med personskader som ikke var varslet verken til politiet eller Arbeidstilsynet. Saken er anmeldt og under etterforskning av politiet.

Høsten 2015 ferdigstilte etatene en utredning og en tiltaksplan knyttet til et omfattende nettverk innen bygg- og malerbransjen. Modus var fiktiv fakturering som metode for å skjule svart avlønning og utbytte. Det ble igangsatt en rekke tiltak mot store deler av nettverket. Våren 2017 ferdigstilte Skatteetaten de første avdekkingskontrollene. Vedtak om etterberegning av skatt og mervediavgift har ført til anmeldelse av fire personer tilknyttet hver sin virksomhet. Sakene er fortsatt under etterforskning av politiet.

Etatene mottok tips om at en tidligere straffedømt aktør innen malerbransjen igjen var aktiv etter flere års soning. Tipset omfattet stråmannsvirksomhet, underbetaling og dårlig behandling av ansatte i virksomheten. På bakgrunn av undersøkelser har etatene funnet forgreninger til andre virksomheter og på en slik måte at det anses som et nettverk. Nettverket har over tid drevet flere virksomheter ved hjelp av stråmenn. Det er etablert uttaksledd for hvitvasking av penger, hvorav en del tas ut i utlandet. En del av moduset synes å være etablering av bemanningselskaper som tar for lav timepris slik at de ikke kan drive lønnsomt, for deretter å gå konkurs. Flere av de reelt ansvarlige i selskapene mottar betydelige ytelser fra NAV. Etatene har gjennomført flere aktiviteter som styrker hypotesene. Det er utarbeidet pengestrømsanalyser, og i samarbeid med linjen i Skatteetaten har dette medført arrest på ca. 5 mill. kroner innestående på uttaksleddet og uttaksagentenes konto. Sakene vil bli fulgt opp i 2018 med avdekkingskontroller og flere tilsyn.

Taktekker. Etatene ble kontaktet av en person som mente seg svindlet av en taktekkervirksomhet hvor de utenlandske arbeiderne skulle reise påfølgende dag. Byggeplassen ble raskt stengt grunnet mindre mangler. Virksomheten har store betalingsrestanser og kan bli begjært konkurs. Virksomheten viser seg å være feilregistrert i offentlige registre og har dermed unngått en del avgifter, noe som følges opp videre. Dette eksempelet viser et lite firma som har bygget seg stort basert på utenlandsk arbeidskraft og mulig kriminelle handlinger. Rask og effektiv kontroll og tett samarbeid har vært avgjørende for effektive reaksjoner.

Bilpleie. Seks personer ble pågrepet i en samordnet aksjon mot en virksomhet med fem selskaper innen bilpleie. Aksjonen ble koordinert og ledet av politiet med bistand fra etatene. Virksomhetens ledelse er mistenkt for medvirkning til grov økonomisk utroskap, fiktive arbeidsforhold og NAV-bedragerier. NAV bedrageriene dreier seg bl.a. om registrering av ikke-reelle arbeidsforhold der ansatte skal ha mottatt lønn uten å arbeide i virksomheten slik at man kan motta offentlig støtte ved sykmelding, arbeidsledighet eller svangerskapspermisjon. To personer ble varetekstfengslet. For to av de siktede dreier det seg om svindel for ca. 1,3 mill. kroner.

Transport - distribusjon. Elleve personer ble pågrepet i en aksjon rettet mot et nettverk innen distribusjon. Aksjonen var koordinert av a-krimsentret og ledet av politiet. Totalt syv adresser ble ransaket. Nettverket synes godt organisert med flere profesjonelle aktører og medvirkere. Etatene mener at personer i nettverket har fått urettmessige stønader fra NAV, og at virksomhetene systematisk har unndradd skatter og avgifter. Totalt dreier det seg om flere millioner kroner. Samarbeidet mellom etatene har vært helt avgjørende i denne saken, og Skatteetaten og NAV samarbeider tett med politiet under etterforskningen. Dette er en omfattende sak både i beløp og omfang.

Servering. Etatene har fulgt opp en sentral aktør som står bak en rekke serveringsteder i flere kommuner. Aktøren er kjent av mange etater, inkludert Mattilsynet og bevillingsmyndighetene, for å ha drevet ulovlig over mange år. Etter gjentatt oppfølging med hovedvekt på Arbeidstilsynets reaksjoner, blant annet ved bruk av stansingsvedtak, har aktøren nå trukket seg ut av samtlige serveringsteder. Det er derimot så langt uklart om han fortsatt driver virksomhetene gjennom stråmenn siden flere av de som har tatt eller tar over virksomhetene, har tilknytning til samme miljø.

Næringsmiddel. Etatene fikk informasjon om at flere utenlandske arbeidere i en virksomhet jobbet opp mot 16-timers vakter, og at de ikke fikk betalt overtidsgodtgjørelse. Det ble gjennomført ransaking og tatt beslag i timelister og arbeidsavtaler. Deler av produksjonslokalet ble stengt av Arbeidstilsynet. Saken er ferdig etterforsket og er under påtalemessig behandling, herunder vurderes inndragning av eventuelt utbytte av straffbar handling. Daglig leder og virksomheten er bøtelagt for tilsvarende forhold tidligere.

Varehandel. Etter tips fra politiet om mulig ulovlige arbeidere i en butikk på et kjøpesenter, avdekket Skatteetaten svart virksomhet. Det ble tatt arrest i bankkonto og varer til en verdi av 1,2 mill. kroner. Tre arbeidere ble utvist og butikken umiddelbart stengt. Omfanget av den ulovlige virksomheten er betydelig større enn arrestbeløpet da den omfatter tidligere virksomheter som er konkurs. Virksomheten har vært aktiv i flere kjøpsentre. Den utenlandske innehaveren har forlatt Norge og har som følge av etatenes oppfølging hatt et betydelig tap av inntekter og verdier.

5.2 KLARER VI Å REDUSERE ARBEIDSLIVSKRIMINALITET?

Samfunnsøkonomisk analyse har på oppdrag fra Skatteetaten anslått at omfanget av skatteunndragelser knyttet til arbeidslivskriminalitet er mellom 12 og 60 milliarder kroner, og mellom 28 og 108 milliarder målt som skjult verdiskaping. Basert på data fra kontrollvirksomheten har Skatteetaten anslått sannsynligheten for arbeidslivskriminalitet i næringslivet generelt til 14 % i 2016.

Selv om Skatteetaten i sin vurdering av funnene ikke ser tydelige tegn til reduksjon i arbeidslivskriminaliteten, er trenden at estimert omfang av skatterelatert arbeidslivskriminalitet er stabilt de siste par årene. For næringslivet som helhet har andelen som opplever liten eller svært liten oppdagelsessannsynlighet, gått ned fra 32 % i 2016 til 20 % i 2017 og var dermed på samme nivå som i 2015 og litt lavere enn i 2014. I malerbransjen opplever man at det har blitt vanskeligere å unndra skatter og avgifter. I 2014 mente 38 % at det var lett å unndra skatter og avgifter, mot kun 23 % i 2017.

Videre har Skatteetaten vurdert resultatene opp mot ulike samfunns- og brukereffekter etaten ønsker å oppnå. For å svare ut dette, har Skatteetaten gjennomført ulike undersøkelser som f.eks.:

- Omfanget og utviklingen av arbeidslivskriminaliteten i Norge - Analyse av risikobaserte kontroller - Teknisk rapport 2017. Djupdal m.fl. Gjennomført i 2016 og 2017.
- Skatteetatens undersøkelse om etterlevelse, rapportering og oppdagelsesrisiko (SERO-undersøkelsen), gjennomført av Skatteetaten i 2012, 2014, 2016 og 2017.
- Undersøkelse om svart arbeid (SMSØ-undersøkelsen), utført i 2006, 2009, 2011, 2014 og 2016. Respondenter (privatpersoner) ble spurt om hvorvidt de har kjøpt svart arbeid de siste to årene, og det antas derfor at svarene i undersøkelsen gjenspeiler en situasjon som er (minst) ett år tilbake i tid.
- Tverretattlig spørreundersøkelse i næringslivet i bygg og anlegg - proffmarkedet gjennomført i 2015, 2016 og 2017. En vesentlig del av innsatsen fra etatene har de siste årene vært rettet mot dette markedet. Skatteetaten har derfor utarbeidet en spørreundersøkelse for denne målgruppen, hvor regelbruddene det spørres om er ment å gjenspeile viktige forhold i definisjonen på arbeidslivskriminalitet. Undersøkelsen berører derfor flere etater.
- Rapport 69/2017 - Analyse av former, omfang og utvikling av arbeidslivskriminalitet. Eggen m.fl. Utført av Samfunnsøkonomisk analyse på oppdrag av Skatteetaten i 2017.

Noen uttrekk og funn i undersøkelsene er presentert i dette kapitlet.

OMFANG OG UTVIKLING AV ARBEIDSLIVSKRIMINALITET

For å si noe om status i arbeidet, må det foreligge kunnskap om omfanget av arbeidslivskriminalitet og hvordan den utvikler seg.

Oppslutning om finansiering av velferdsstaten

SERO-undersøkelsen viser at kun 9 % av respondene er enige i at skatteunndragelser kan aksepteres i enkelte tilfeller. Blant bedrifter som i hovedsak har privatkunder, er andelen som er enig (dvs. kan akseptere unndragelser i enkelte tilfeller) mer enn to ganger større enn blant bedrifter med i hovedsak «proff»-kunder (andre virksomheter). 64 % er enig i påstanden om at det store flertall av norske virksomheter rapporterer korrekt og fullstendig til Skattemyndighetene. Det har dog vært en signifikant nedgang på 4 prosentpoeng fra 2016 til 2017. Bare 8 % er uenig i påstanden i 2017.

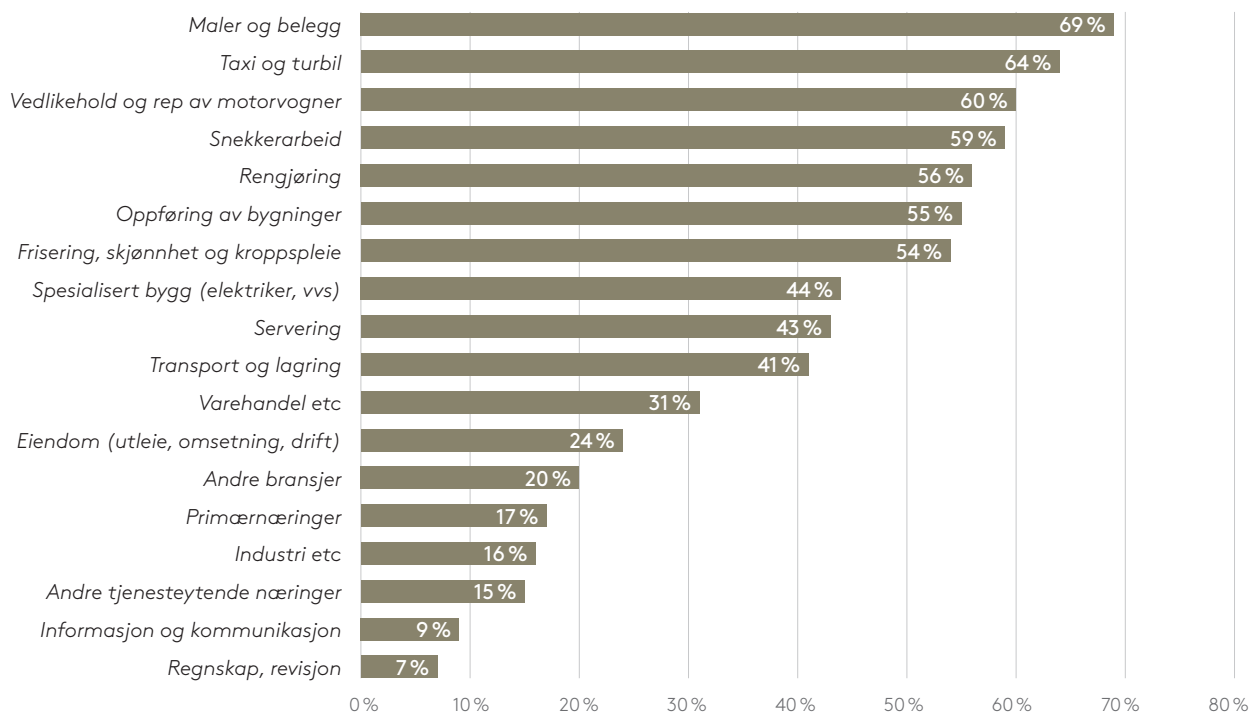
Selv om det synes å være et betydelig omfang av skatteunndragelse knyttet til arbeidslivskriminalitet, ser det ut til å være god oppslutning og legitimitet omkring skattesystemet samlet sett blant ledere av norske virksomheter.

Like konkurransevilkår

I SERO-undersøkelsen ble næringslivet bedt om å ta stilling til påstanden «*Min virksomhet må ofte konkurrere mot bedrifter som har et lavere kostnadsnivå, fordi de driver svart eller på annen måte unndrar skatter og avgifter.*»

Figur 1 viser andelen som er enig i påstanden. Svarene tyder på at det er virksomheter innen deler av bygg og anlegg, transport, bilverksteder, renhold og frisør som i størst grad opplever ulike konkurransevilkår.

Figur 1

Skatteetaten har i 2015, 2016 og 2017 gjennomført en spørreundersøkelse rettet mot bygg og anlegg - proffmarkedet. Det er ikke signifikante variasjoner i svarene mellom de tre årene. I 2017 var det 25 % som er enig i at de ofte opplever å tape anbudsrunder mot aktører som tilbyr et lavere prisnivå.

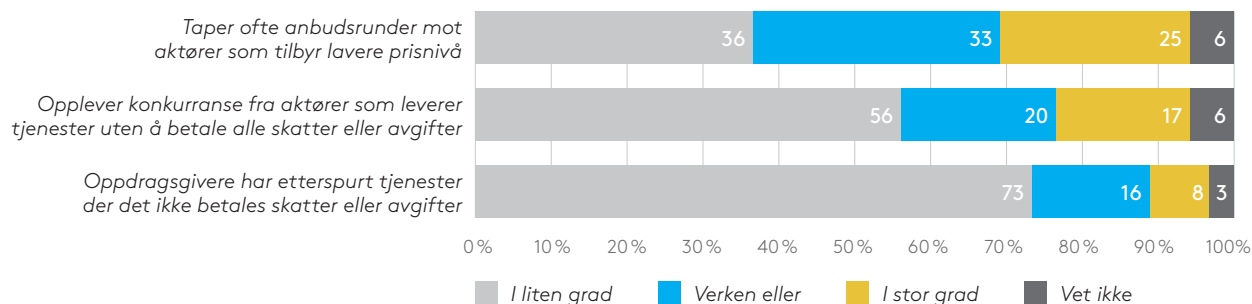
Videre svarte 17 % at de i stor eller svært stor grad opplever konkurranse fra aktører som leverer tjenester uten å betale alle skatter og avgifter (-3 prosentpoeng fra 2015). Det var liten forskjell mellom undernæringer i 2017-undersøkelsen. Utviklingen i undernæringer har derimot vært noe forskjellig. Fra 2015 til 2017 har andelen som i stor grad opplever denne typen konkurranse gått betydelig ned i bransjen oppføring av bygninger (-11 prosentpoeng, signifikant endring) og opp i anleggsvirk-

somhet (+8 prosentpoeng, ikke signifikant). Figur 2 viser konkurransevidende forhold, 2017.

Sannsynlighet for arbeidslivskriminalitet i de ulike bransjene

Analysen av risikobaserte kontroller i Skatteetaten med bruk av Two-stage Heckman metode (1979) for å korrigere for utvalgsskjevhet viser at det er størst risiko for arbeidslivskriminalitet innen bransjen ferdiggjøring av bygg, men at også andre deler av bygg og anlegg har høy risiko for arbeidslivsrelatert skatte- og avgiftsunndragelser. Analysen viser samtidig at det også er andre bransjer som har relativt høy risiko for arbeidslivskriminalitet. Tabell 1 viser gjennomsnittlig sannsynlighet for arbeidslivskriminalitet per bransje.

Figur 2 - Konkurransevidende forhold, 2017.

Tabell 1 - Gjennomsnittlig sannsynlighet for arbeidslivskriminalitet per bransje, Heckman-estimering (%).

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Ferdiggjøring av bygninger	29,9	29,6	20,7	22,8	27,5	24,0	24,1
Transport og lagring	29,3	29,0	19,6	21,6	26,5	22,9	23,1
Øvrig bygge- og anleggsvirksomhet	25,8	25,5	17,2	18,7	22,8	19,5	19,7
Oppføring av bygninger	24,5	24,4	16,8	18,5	22,2	19,1	19,3
Forretningsmessig tjenesteyting	25,4	25,3	16,7	18,4	22,5	19,1	19,2
Undervisning, faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	22,0	22,2	14,6	16,2	20,2	17,1	17,2
Overnattings- og serveringsvirksomhet	20,9	21,1	14,6	15,7	18,6	15,9	16,1
Varehandel, reparasjon av motorvogner	20,4	20,4	13,5	14,9	18,5	15,7	15,9
Annet	14,8	14,8	9,4	10,5	13,1	10,9	10,9
Informasjon og kommunikasjon, finansiering og forsikring	11,8	12,3	8,0	8,9	11,0	9,3	9,4
Helse- og sosialtjenester	8,4	8,3	5,1	5,7	6,8	5,5	5,5

Kilde: Omfanget og utviklingen av arbeidslivskriminaliteten i Norge - Analyse av risikobaserte kontroller _Teknisk rapport 2017. Djupdal m.fl..

Andel som opplever liten oppdagelsessannsynlighet

En hypotese er at høy oppdagelsesrisiko reduserer omfanget av skatteunndragelser. SERO-undersøkelsen viser at det er en stor andel innen bygg og anlegg som opplever lav oppdagelsesrisiko.

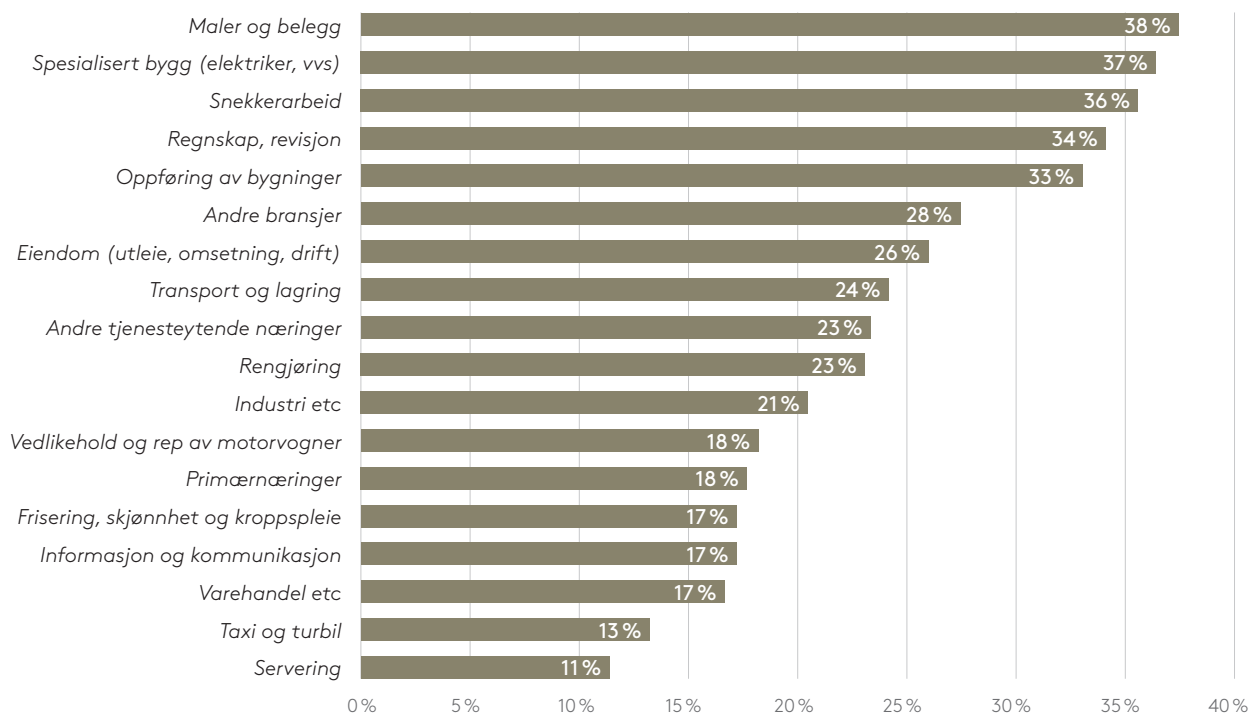
For næringslivet som helhet har andelen som opplever liten eller svært liten oppdagelsessannsynlighet gått ned fra 32 % i 2016 til 20 % i 2017, som er omtrent samme nivå som i 2012, 2013 og 2015. Feltarbeid for SERO-undersøkelsen 2016 sammenfalt med Panama papers-lekkasjen og kan være en av faktorene som ligger bak den høye andelen i 2016.

Figur 3 viser andelen i 2017 etter bransje som svarer at det er liten eller svært liten sjans for at Skatte-

myndighetene oppdager unndragelser (dvs. lav oppdagelsessannsynlighet).

Det har vært en nedgang i andelen som oppgir lav oppdagelsessannsynlighet i nesten alle bransjer. Nedgangen er størst i bransjene vedlikehold og reparasjon av motorvogner, industri, frisør og skjønnhetspleie. Det er også en nedgang i bygg og anlegg, med unntak av spesialisert bygg som er uendret fra 2016. På tross av nedgangen viser figuren at andelen som oppgir lav oppdagelsesrisiko innenfor bygg og anlegg er i overkant av 30 %. Det er flest innenfor maler og belegg som har (svært) liten tro på at Skatteetaten oppdager de som unndrar skatter og avgifter, etterfulgt av spesialisert bygg og snekkerarbeid.

Figur 3

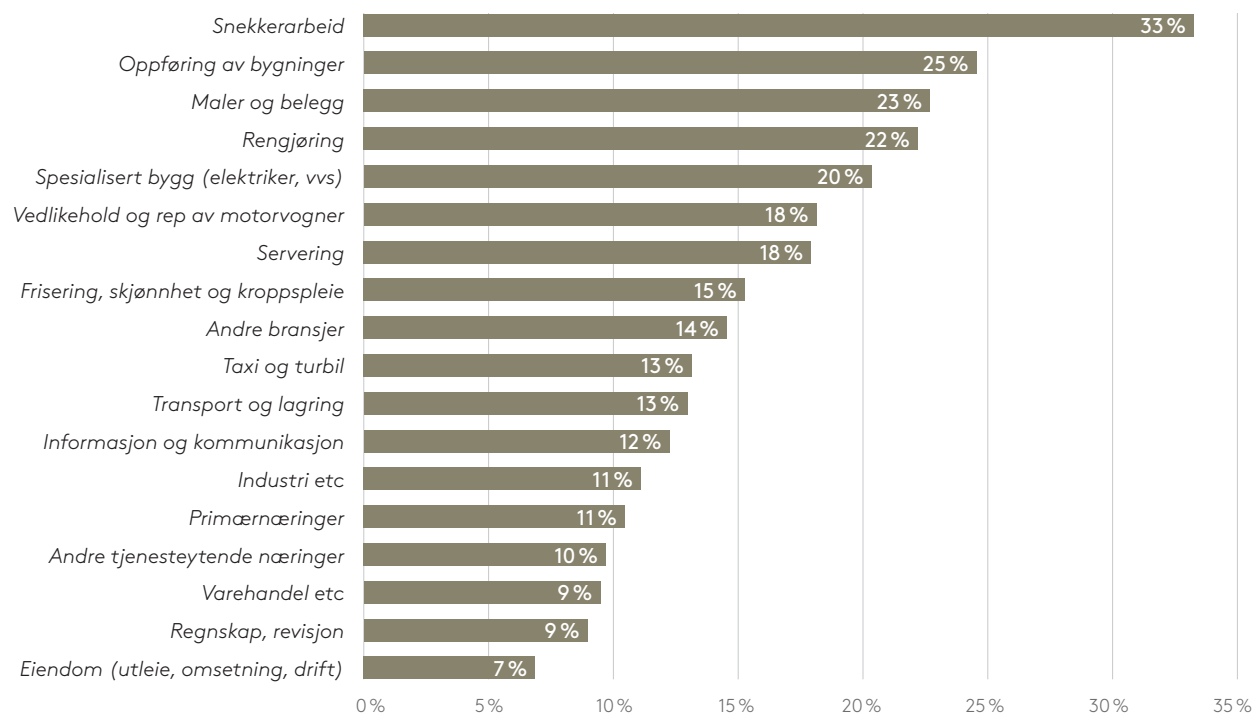
Krympe handlingsrom

I SERO-undersøkelsen er også næringslivet spurt om hvor vanskelig det er å unndra skatter og avgifter.

Figur 4 viser andelen i 2017 som er helt eller delvis uenig i at det er vanskelig å unndra skatter og avgifter, etter bransje (N = 2 001).

I perioden 2014 til 2017 er det størst nedgang innenfor maler og belegg, hvor det er en reduksjon på 15 prosentpoeng i hvor mange som mener det er relativt lett og undra skatter og avgifter i egen bransje. I de andre bransjene innen bygg og anlegg har andelen vært mer stabil.

Figur 4

KLARER VI Å REDUSERE ARBEIDSLIVSKRIMINALITET?

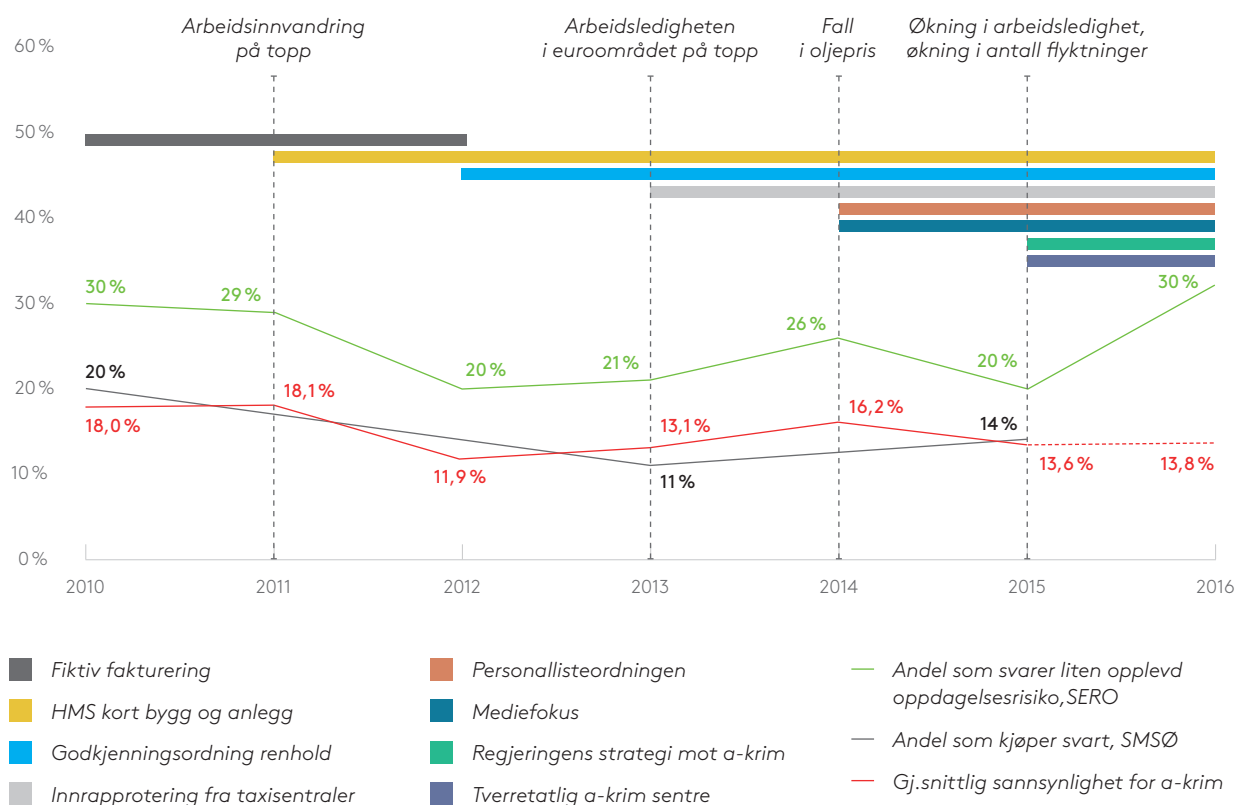
Hvordan ser det ut til at samfunnsutvikling og iverksatte tiltak har påvirket arbeidslivskriminalitet?

Figur 5 illustrerer sammenhengen mellom årlig gjennomsnittlig sannsynlighet for arbeidslivskriminalitet, andel som har kjøpt svart (SMSØ-undersøkelsen), opplevd oppdagelsesrisiko (SERO-undersøkelsen), generell samfunnsutvikling angående økonomi, sysselsetting og innvandring, og noen sentrale tiltak mot arbeidslivskriminalitet som er iverksatt etter 2010.

Figuren viser dermed kun overordnet samfunnsutvikling på områder som har blitt uttalt å påvirke

utbredelsen av arbeidslivskriminalitet, og utelukker ikke at også andre trekk ved samfunnsutviklingen burde vært trukket inn. Tilsvarende fremheves kun sentrale tiltak i figuren, men øvrige tiltak kan ha hatt effekt på det generelle omfanget av arbeidslivskriminalitet. Slutningene må dermed sees i sammenheng med den begrensede informasjonen som foreligger. Hensikten med figuren er å illustrere at utviklingen av arbeidslivskriminalitet er kompleks og trolig avhengig av flere forhold i samfunnet.

Figur 5

Nedgang i arbeidslivskriminalitet frem mot 2012

Figur 5 viser at estimert omfang av arbeidslivskriminalitet gikk ned mellom 2011 og 2012. Andelen privatpersoner som ifølge SMSØ-undersøkelsen kjøpte svart, falt i tilsvarende periode, og det var færre som mente det var liten opplevd oppdagelsesrisiko. I 2009 igangsatte Skatteetaten prosjektet «Fiktiv fakturering». Prosjektet hadde som formål å redusere omfanget av uriktig/fiktiv/falsk fakturering og svart arbeid i organiserte nettverk. Prosjektet var rettet inn mot bygg og anlegg, med særlig vekt på ferdiggjøring av bygninger (f.eks. snekker, maler, osv.). Videre ble krav om HMS-kort innført i bygg og anlegg i 2011, og godkjenningsordning i renholdsbransjen ble innført i 2012. Dette kan forklare noe av nedgangen i estimert omfang av arbeidslivskriminalitet. Frem mot 2011 økte imidlertid også arbeidsinnvandringen til Norge kraftig, men i 2011 var toppunktet nådd, og det var en nedgang i innvandringen. Dette kan ha gitt kriminelle aktører mindre spillerom ved at tilgangen til arbeidskraft som kan utnyttes eller som kan være mer villige til å akseptere dårlige arbeidsvilkår, minket.

Økning av arbeidslivskriminalitet frem mot 2014

Figur 5 viser at omfanget av arbeidslivskriminalitet økte fra 2012. Andelen privatpersoner som kjøpte svart, økte i tilsvarende periode, samt at oppdagelsesrisikoen minket, dvs. flere opplevde at det var lav oppdagelsesrisiko. Noe av årsaken til dette kan være at «Fiktiv fakturering»-prosjektet ble avsluttet, og/eller at kriminelle aktører fant andre måter å operere på enn gjennom fiktiv fakturering. Økningen kan således være et resultat av at aktører tilpasser seg etatenes satsingsområder og finner nye metoder å operere med. I tillegg var arbeidsledigheten i euroområdet på sitt høyeste i 2013. Dette kan ha ført til en økning av utenlandske arbeidssøkere til Norge og økt spillerom for kriminelle aktører, som igjen har resultert i økt omfang av arbeidslivskriminalitet.

Små endringer i omfanget fra 2014

Omfanget i arbeidslivskriminalitet økte frem mot 2014 for så å holde seg relativt stabilt de neste par årene. SERO-undersøkelsen, samt Skatteetatens undersøkelse i bygg og anlegg, bekrefter en utflating i omfanget av arbeidslivskriminalitet ved å vise til at det også er små endringer i næringslivets holdninger angående arbeidslivskriminalitet siden 2014. I 2014 ble personallisteordningen innført som et tiltak mot svart arbeid, og problematikken rundt arbeidslivskriminalitet fikk økt fokus blant annet gjennom media. I januar 2015 la også regjeringen frem en strategi for å styrke innsatsen mot arbeidslivskriminalitet, og tverretatlige a-krimsentre ble opprettet. Samlet kan dette ha bidratt til en oppbremsing av økningen i arbeidslivskriminalitet. SERO-undersøkelsen viser en nedgang fra 2014 til 2015, og så en kraftig økning i andelen som mener det er lav sannsynlighet for å bli oppdaget for unndragelser, fra 2015 til 2016. I 2017 var andelen på omtrent samme nivå som i 2012, 2013 og 2015. I 2014 falt også oljeprisen, noe som førte til en svak oppbremsing av norsk økonomi, økt arbeidsledighet og fraflytting av mange arbeidsinnvandrere (Samfunnsøkonomisk analyse 2017, ssb.no). Videre var det en økning i antall flyktninger, og økt tilgang av sårbare utenlandske arbeidstakere. Samlet kan dette ha gitt økt tilbøyelighet til å arbeide utenfor det legale arbeidsmarkedet. Resultatet kan være at omfanget av arbeidslivskriminalitet har forholdt seg stabilt, istedenfor å reduseres, de siste par årene.

BYGG OG ANLEGG - PROFFMARKEDET

Skatteetaten har de siste årene rettet innsatsen mot det såkalte proffmarkedet innenfor bygg og anlegg. Skatteetaten har derfor utarbeidet en spørreundersøkelse for denne målgruppen der de bla. ber om en vurdering av hvor vanlig respondentene tror det er med regelbrudd i egen bransje. Spørreundersøkelsen er gjennomført høsten 2015, 2016 og 2017. Noen av spørsmålene handler konkret om arbeidslivskriminalitet i egen bransje, og svarene for 2017 er gjengitt i figuren under.

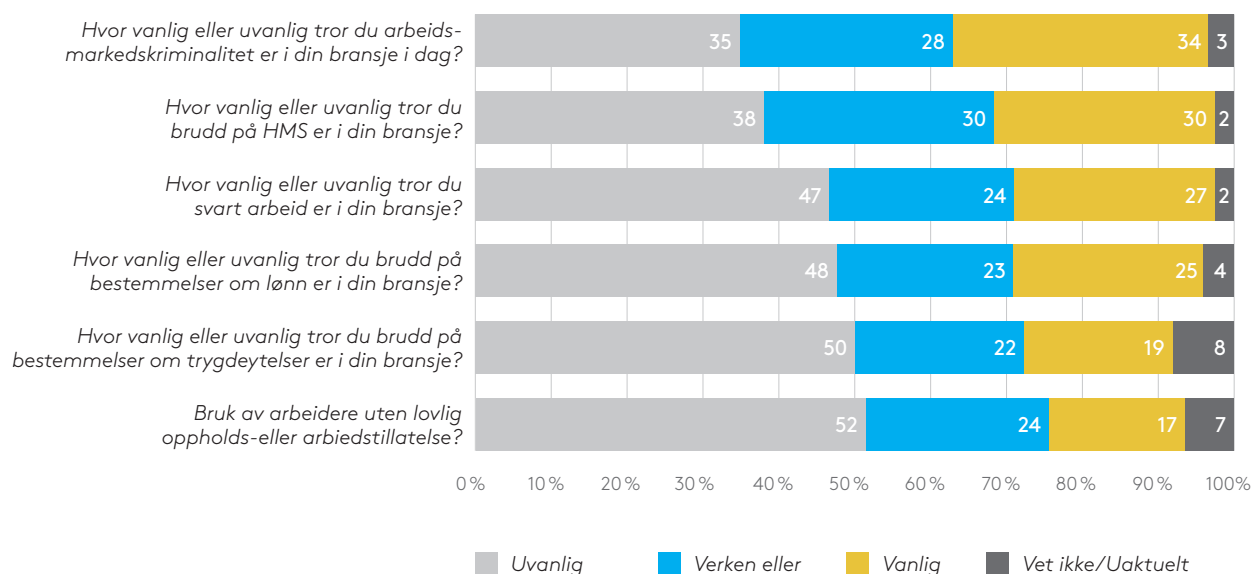
Figur 6 viser bygg og anlegg - proffmarkedet oppfatter utbredelsen av arbeidslivskriminalitet i 2017.

Rundt en tredel (34 %) av respondentene i hele utvalget svarer at arbeidslivskriminalitet er ganske vanlig eller svært vanlig i egen bransje. I 2017 var ifølge respondentene brudd på HMS og svart arbeid mest

utbredt (hhv. 30 og 27 % svarer at det er vanlig), mens bruken av arbeidere uten lovlig oppholds- eller arbeidstillatelse var minst utbredt (17 % svarer at det er vanlig). Fra 2016 til 2017 er det relativt små, ikke-signifikante endringer i andelen som mener at arbeidslivskriminalitet (og tilsvarende i de ulike formene for arbeidslivskriminalitet) er svært vanlig eller ganske vanlig.

En samlet vurdering av tilgjengelig informasjon gir ikke grunnlag for å si at arbeidslivskriminaliteten fra 2015 til 2017 er vesentlig redusert. Arbeidslivskriminaliteten vurderes til å være på omtrent samme nivå som i 2015. Det er imidlertid positive tendenser. Opplevd oppdagelsesrisiko har økt fra 2014 til 2017. Bransjen maler og belegg opplever det vanskeligere å unndra skatter enn før.

Figur 6

Tillitten til kontrolletatene

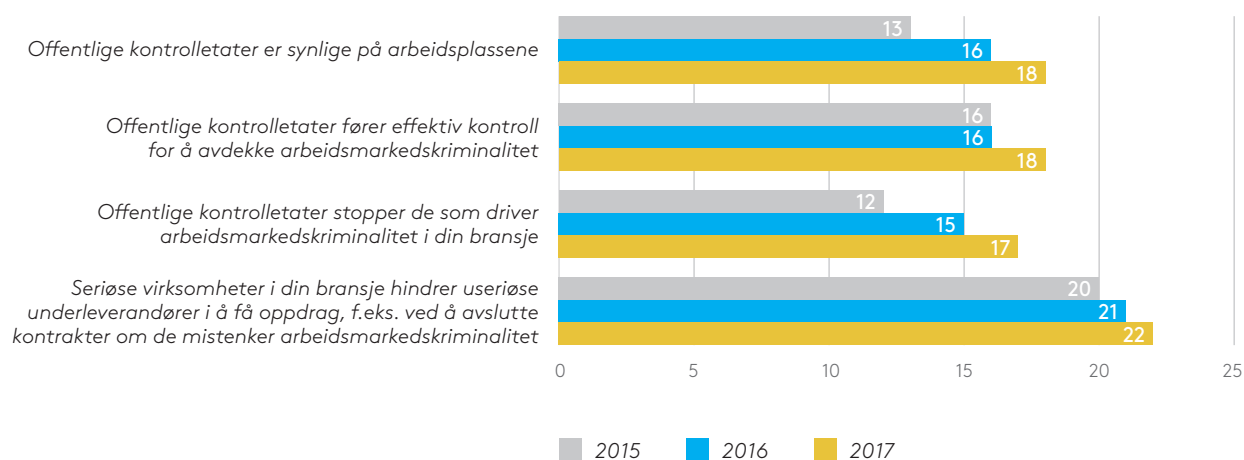
I spørreundersøkelsen i bygg og anlegg - proffmarkedet er det også undersøkt hvorvidt næringslivet i bransjen har tillitt til kontrolletatenes evne til å forebygge og bekjempe arbeidslivskriminalitet. Undersøkelsen i 2017 viser at rundt 17-18 % opplever i stor eller svært stor grad at kontrolletaene er synlige på arbeidsplassene, fører en effektiv kontroll og stopper de som driver med arbeidslivskriminalitet i bransjen.

Selv om det er en positiv utvikling, er det fortsatt et betydelig potensiale for å øke tilliten til etatene.

Det er bare rundt en av seks virksomheter i bygg og anlegg - proffmarkedet som opplever etatene som synlige og effektive, mens ca. en av fem opplever at seriøse virksomheter selv klarer å hindre useriøse i å få oppdrag.

Figur 7 viser hvordan bygg og anlegg - proffmarkedet oppfatter bekjempelse av arbeidslivskriminalitet. Figuren viser de som har svart «i stor grad» eller «svært stor grad».

Figur 7

5.3 NOEN TALLFESTEDE RESULTATER FOR A-KRIMSENTRENE

Tabell 2 viser samlede tall for noe av aktiviteten i a-krimsentrene i perioden 2015 - 2017. Tallene for 2015 gjelder a-krimsentrene i Oslo, Bergen og Stavanger og for 2016 også a-krimsentrene i Trondheim og Kristiansand. For 2017 gjelder tallene alle syv a-krimsentrene, inkludert Bodø og Tønsberg som ble etablert mai/juni 2017.

I etatens felles årsrapport for 2016 omfattet tallene i tilsvarende tabell også aktivitet fra annet lokalt a-krimssamarbeid utenfor de tverretatlige a-krimsentrene. Tabellen under inneholder kun aktivitet fra de etablerte a-krimsentrene.

Bakgrunnen for dette er variasjon i hvor stor grad annet lokalt a-krimssamarbeid er formalisert og hva etatene derfor har hatt mulighet til å rapportere på.

Det presiseres at det er usikkerhet knyttet til tallmaterialet da det i hovedsak baserer seg på manuell telling i a-krimsentrene. I tillegg kan de ulike sentrene ha noe ulik oppfatning av hva det skal rapporteres på, særlig når det som rapportertes skal ha en direkte og kjent tilknytning til a-krimssenteret. Det betyr at mange av aktivitetene under kan ha vært utført av etatens linje som en følge av funn i a-krimsentrene, og/eller i samarbeid med a-krimsentrene.

Tabell 2

	2015	2016	2017
Aksjoner ¹	12	64	85
Virksomheter kontrollert	Ca 1 500	Ca 1 900	Ca 2 100
Arbeidsplasser/byggeplasser kontrollert	Ca 1 200	Ca 1 200	Ca 1 300
Personer kontrollert	Ca 5 700	Ca 4 300	Ca 4 600
Antall løpende utebesøk som ikke er del av aksjoner ²	Ca 470	Ca 2 200 ⁴	Ca 460
Bortvisning, jf. politiloven	80	89	232
Bort- eller utvisning, jf. utlendingsloven	63	91	55
Endringer i stønadsforhold	-	30	82
Vedtak om stans ved overhengende fare eller som pressmiddel (Arbeidstilsynet) ³	-	352	518
Vedtak om tvangsmulkt (Arbeidstilsynet) ³	-	92	172
Overtredelsesgebyr (Arbeidstilsynet) ³	-	-	27
Avdekkingskontroller (Skatteetaten og skatteoppkrever)	-	263	221
Beløp sikret gjennom arrest og utlegg	-	Ca 23 mill.	Ca 38 mill.
Beløp sikret gjennom beslag og inndragning	-	Ca 2 mill.	Ca 0,8 mill.
Antall medieoppslag	-	Ca 200	Ca 470

Noen kommentarer til notene i tabell 2:

1. Med aksjoner menes en planlagt og styrt innsats av et større omfang, gjerne mot flere virksomheter og arbeidsplasser og hvor minst to etater har deltatt. I større aksjoner deltar også gjerne medarbeidere fra linjen.
2. Dette er ikke aksjoner, men kontroller som skjer i den daglige/løpende aktiviteten hvor formålet er å innhente informasjon og/eller kontrollere enkelte virksomheter/arbeidsplasser/byggeplasser etc.
3. Antall vedtak om stans, tvangsmulkt og overtredelsesgebyr fra Arbeidstilsynet omfatter hele etatens aktivitet mot arbeidslivskriminalitet. Hoveddelen er imidlertid gjort som del av samarbeidet i a-krim-sentrene.
4. A-krim-senteret i Oslo hadde alene ca. 1 500 løpende utebesøk i 2016. Senteret rapporterte imidlertid ingen på særskilte aksjoner.

Andre kommentarer til tabellen:

- I tillegg til beløp sikret gjennom beslag og inndragning, er det verdier som er inndratt i straffesaker som følge av arbeidslivskriminalitet, uten at det inngår her.

A-krim-sentrene har for 2017 også rapportert antall nettverk/saker som etatene gjennom samarbeidet har identifisert (61 nettverk og 165 saker). Dette er nettverk og saker det fortsatt jobbes med, enten i a-krim-sentrene eller i linjen i aktuelle etater. I de 61 nettverkene som er identifisert, er det anslått at ca. 220 personer, og ca. 210 virksomheter er involvert.

Etatene har ved rapportering benevnt nettverk som:

- Kriminelle handlinger som er organisert og involverer tre eller flere aktører/deltakere
- Nettverkene kan enten være oppbygd og strukturert rundt personers aktivitet - personbasert nettverksstruktur (f.eks. familiebaserte nettverk eller geografiske nettverk), eller rundt aktiviteter hvor virksomheter står i sentrum - virksomhetsbasert nettverksstruktur.

Videre har a-krim-sentrene for 2017 rapportert at 56 aktører er satt ute av stand til å fortsette sin virksomhet, og at 425 aktører har fått sin kapasitet redusert. Disse tallene kan gi en mer utfyllende beskrivelse av omfanget av a-krim-sentrenes virksomhet. Det innrapporterte tallmaterialet vil imidlertid være beheftet med noe usikkerhet blant annet på grunn av ulikt trusselbilde og hva det enkelte senter legger i «ute av stand til å fortsette sin virksomhet» og «reduert kapasitet». Aktuelle momenter er blant annet hvorvidt nødvendige innsatsfaktorer som oppdrag, arbeidstakere, penger, tillatelser etc. er tatt fra aktørene. Redusert kapasitet omfatter da tilfeller hvor kun deler av innsatsfaktorene er fratatt aktørene.

5.4 NOEN RESULTATER FRA DEN ENKELTE ETAT

Arbeidstilsynet

Arbeidstilsynet har i 2017 særlig prioritert oppfølging av to utfordringer i arbeidslivet hvorav det ene er useriøsitet og arbeidslivskriminalitet. Regjeringens strategi mot arbeidslivskriminalitet og likelydende føringer til de fire etatene har vært sentralt i dette.

Etaten har i 2017 gjennomført 2 285 tilsyn i aktiviteter rettet mot arbeidslivskriminalitet. Tilsynene er i hovedsak gjennomført som del av etats-samarbeidet ved de syv a-krimsentrene, i tillegg til annet lokalt a-krim-samarbeid. De fleste tilsynene er innen bygg og anlegg (1 416 tilsyn), men det er også en andel tilsyn innen reparasjon av motorvogner (127), arbeidskrafttjenester (rekruttering og utleie av arbeidskraft) (122) og overnatting og servering (171). 52 % av tilsynene er i virksomheter registrert med 1-20 ansatte, mens 22 % er i enkeltpersonforetak. Dette bygger opp under trenden at etatene ser mye bruk av enkeltpersonforetak.

Det er gitt reaksjoner i 66 % av tilsynene rettet mot arbeidslivskriminalitet. Disse er fulgt opp med vedtak om stans som pressmiddel i 293 tilsyn og vedtak om tvangsmulkt som pressmiddel i 172 tilsyn. Antall varsel om stans og tvangsmulkt er imidlertid betydelig høyere. Det er også gitt vedtak om stans ved overhengende fare i 225 tilsyn.

Videre er det gitt 27 vedtak om overtredelsesgebyr knyttet til tilsyn rettet mot arbeidslivskriminalitet. Noen av disse er knyttet til brudd på sentrale sikkerhetsbestemmelser. Det har vært en jevn økning i antall vedtak om overtredelsesgebyr siden oppstarten i 2014, og i 2017 har denne reaksjonen gradvis blitt tatt mer i bruk også i arbeidet mot arbeidslivskriminalitet. Dette forventes å øke ytterligere i 2018 når etaten nå har tatt i bruk overtredelsesgebyr for enkelte typer brudd på HMS-kortplikten. Totalt har Arbeidstilsynet i 2017 gitt 177 overtredelsesgebyr (vil kunne øke noe).

Arbeidstilsynet har i 2017 gitt totalt 134 anmeldelser til politiet. I tillegg er det gitt 107 tilrådninger om hvorvidt en sak bør straffeforfølges, i saker som politiet etterforsker. Dette er innenfor hele Arbeidstilsynets myndighetsområde og således ikke bare relatert til arbeidslivskriminalitet.

Arbeidstilsynet har inngått bilaterale avtaler med arbeidstilsynene i Bulgaria, Litauen og Polen.

Avtalene legger grunnlaget for samarbeid om tilsynssaker, deling av god praksis og gjennomføring av informasjons-tiltak overfor virksomheter og arbeidstakere fra disse landene. Det er også startet et arbeid med å inngå samme type avtaler med Estland og Romania. Samarbeidet over landegrensene er et nyttig virkemiddel for etaten og vil være en naturlig del av tilsynsvirksomheten fremover.

Arbeidstilsynet har videre hatt mye aktivitet som del av arbeidet med treparts bransjeprogram innen hhv transport, uteliv og renhold. Mange av tiltakene er viktige som ledd i å forebygge useriøsitet og arbeidslivskriminalitet. Arbeidstilsynet er videre til stede på servicesentrene for utenlandske arbeidstakere (SUA). Flere av a-krimsentrene viser til et godt samarbeid med SUA.

Arbeids- og velferdsetaten

NAV deltar i arbeidet i a-krimsentrene i henhold til forutsetningene for det tverretatlige samarbeidet, og deltar i de kontroller som gjennomføres. Ut over de ressurser som deltar inn i a-krimsentrene, blir saker som avdekkes i sentrene fulgt opp og behandlet i den ordinære linjen i etaten. I tillegg deltar NAV også andre steder der etatene har etablert et lokalt a-krim-samarbeid.

Resultatene fra a-krim-samarbeidet viser:

- Det er foretatt endringer i 45 stønader (reduksjon eller opphør)
- Det er hindret utbetaling i 3 saker
- Det er foretatt tilbakekreving av stønader i 34 saker for et totalt beløp på 7 617 117 kroner
- Det er anmeldt 28 personer for et totalbeløp på 11 282 950 kroner

Politiet

A-krimsentrene er en del av politiets samlede innsats mot arbeidslivskriminalitet. Politiet deltar i arbeidet i sentrene i henhold til forutsetningene for det tverretatlige samarbeidet, herunder på de kontroller som gjennomføres. Ut over de tjenestemenn som er avsatt til sentrene, benytter politiet seg også av ressurser i stedlige politidistrikt til å etterforske og irettføre saker som kommer opp i kjølvannet av sentrenes aktivitet. Distriktene kan imidlertid også ha etterforsket saker som ikke har sprunget direkte ut av samarbeidet i

sentrene. Politiet har for øvrig et aktivt tverretatlig samarbeid for bekjempelse av arbeidslivskriminalitet også i de distriktene som ikke har etablerte a-krim-sentre, og det oppnås løpende resultater i flere politidistrikter i form av gode dommer.

Slik politiets driftsstatistikk er bygget opp pr. i dag, er det ikke mulig å skille ut konkrete straffesaker som kan knyttes direkte til a-krim-samarbeidet. Typiske straffesaker som kan oppstå gjennom en kontroll, kan være brudd på arbeidsmiljøloven samt økonomiske lovbrudd som f.eks. skattesvik, regnskapsovertredelser, trygdebedragerier og hvitvasking. Videre kan det avdekkes forhold som kan gi grunnlag for å opprette bort- og utvisningssaker eller for å gripe inn og avverge eller stanse lovbrudd.

Arbeidslivskriminalitet er også et prioritert område for ØKOKRIM, som blant annet samarbeider med Skatteetaten for å identifisere og kartlegge aktører. Dette samarbeidet har resultert i flere anmeldelser fra Skatteetaten til politiet, og etterforskning med påfølgende domfellelser og inndragning av utbytte.

ØKOKRIM har også kontakt med og bidrar med informasjon til a-krim-sentrene. Disse har i all hovedsak overtatt som mottaker av ØKOKRIMs analyser relatert til arbeidslivskriminalitet.

Skatteetaten

Gjennom sin kontrollvirksomhet rettet mot arbeidslivskriminalitet har Skatteetaten i 2017 etterberegnet skatter og avgifter for 399 mill. kroner. Dette er ca. 60 mill. lavere enn i 2016, men 50 mill. høyere enn i 2015. Videre ble det utarbeidet ca. 100 anmeldelser relatert til arbeidslivskriminalitet, 556 virksomheter ble nektet registrert, 15 mill. ble sikret gjennom utlegg og 42 mill. gjennom arrest.

Arbeidslivskriminalitet er et samfunnsproblem. Ansvaret for at kriminalitet i arbeidslivet ikke øker, ligger også på det seriøse næringslivet og forbrukere. Kjøp av varer og tjenester fra virksomheter som begår arbeidslivskriminalitet, må reduseres. Skatteetaten har kontinuerlig utviklet nye metoder for å redusere muligheten for de kriminelle til å utvide sitt marked, og har i 2017 inngått samarbeidsavtaler med en rekke store innkjøpere med sikte på å hjelpe disse til å velge seriøse leverandører. I 2017 har Skatteetaten samarbeidet med utbyggere i 29 store utbyggingsprosjekter for å sikre ryddige forhold på store byggeplasser. I

t tillegg kommer oppfølging av landsdekkende avtaler, som pr. i dag er ni stykker, hvorav åtte med offentlige innkjøpere og en med en stor entreprenør. Hos disse samarbeidspartnere har Skatteetaten fulgt opp 53 utbyggingsprosjekter. Den økonomiske rammen for prosjektene er totalt ca. 34 milliarder kroner. Eksempler på effekter av samarbeidet er et stort antall virksomheter som betaler sine restanser og/eller utestenges fra prekvalifisering og mulighet for å få oppdrag. Skatteetaten følger også opp andre byggeplasser og har gjennomført 1 217 byggeplasskontroller hvor bl.a. HMS-kort og ID er kontrollert.

Skatteetaten når ut til mange ulike forbrukere innenfor rammen av Samarbeidsforum mot svart økonomi (SMSØ). Målet er å hjelpe forbrukere til å handle hvitt, bl.a. gjennom nettsiden www.handlehvitt.no. Etaten har også gjennomført nye, mer proaktive tiltak hvor man tar kontakt med privatpersoner som skal pusse opp og informerer om hvordan de kan sikre seg mot å velge useriøse leverandører (jf. tidligere omtale av «Tett på Trondheim»).

Skatteetaten er også til stede på servicesentrene for utenlandske arbeidstakere (SUA) der utenlandske arbeidstakere får hjelp med arbeidstillatelse, skattekort osv. Videre har Skatteetaten i 2017 gjennomført en pilot Næringsguide, som er et aktørrettet tiltak mot utenlandske enkeltpersonforetak. Formålet er å krympe mulighetsrommet for deltakelse i den svarte økonomien, veilede og lære denne delen av næringslivet bedre å kjenne. 735 virksomheter har kommet inn i satsingen, og piloten fortsetter i 2018.

6. Situasjonsbeskrivelse arbeidslivskriminalitet

Rapporten «Arbeidslivskriminalitet i Norge. Situasjonsbeskrivelse 2017» gir en beskrivelse av den arbeidslivskriminaliteten som a-krimisentrene erfarer i det tverretatlige samarbeidet. A-krimisentrenes aktivitet tar imidlertid ofte utgangspunkt i nettverks- og enkeltsaker, og det kan da være vanskelig å konkludere med at enkelthenvendelser og mønstre i enkeltsaker kan underbygge en trend.

Flere opplever imidlertid at virksomheter i større grad enn tidligere forsøker å fremstå som lovlidige, gjennom en fin fasade i myndighetenes registre, og rettet mot kunder og leverandører. A-krimisenteret i Stavanger viser bl.a. til at de ser mindre av de «helsvarte» virksomhetene. Kriminelle aktører registrerer virksomheter og arbeidstakere, skaffer HMS-kort, leverer tilsynelatende riktige oppgaver og utfører tilsynelatende riktige lønnstrekk. Dette fører til at det blir mer arbeidskrevende å avdekke lovbrudd.

Videre observeres tegn til økt omløpshastighet ved at aktørene flytter aktiviteten til en ny virksomhet som en respons på krav fra myndighetene. Det er også tegn på at nye metoder tas i bruk for å unngå arbeidsgiveransvar, da særlig bruk av enkeltpersonforetak. A-krimisenteret i Trondheim rapporterer at de ser en «oppblomstring» av enkeltpersonforetak, herunder på nye områder. Det er bekymringsfylt at det også innenfor helse og omsorg ser ut til at ansatte byttes ut med enkeltpersonforetak. Om dette er reelle enkeltpersonforetak eller ikke er foreløpig ikke undersøkt.

I a-krimisakene blir det ofte avdekket at arbeidstakere er utsatt for et dårlig arbeidsmiljø med høy risiko knyttet til forhold som kjemisk eksponering, farlig arbeid i høyden, lange arbeidsdager og ofte lønn under minstelønn i allmenngjorte bransjer. A-krimisenteret i Oslo har i 2017 bla. sett nærmere på ulike ordninger med tilbakebetaling av lønn. Nedenfor gis tre eksempler:

- a)** Arbeidstaker mottar lønn i henhold til avtale og tariffbestemmelser. I etterkant av at lønnen kommer inn på arbeidstakerens konto, tas hele eller deler av lønnen ut kontant og gis tilbake til arbeidsgiver. Tilbakebetalingen kan også være oppgjør av gjeld som arbeidstaker har pådratt seg i forbindelse med reise/opphold i Norge.
- b)** Arbeidstaker mottar lønn i henhold til avtale og tariffbestemmelser. I etterkant av at lønnen kommer inn på arbeidstakerens konto, tas pengene ut kontant og fordelses direkte til flere andre arbeidstakere. Lønnen til fire personer er kamuffert som lønn til en person.
- c)** Dette gjelder fiktive arbeidsforhold. En person mottar lønn fra en arbeidsgiver, for så å betale lønnen tilbake til arbeidsgiver igjen. Arbeidsgiver innberetter lønnen til Skatteetaten. Personen som i realiteten aldri har arbeidet, får dermed feilaktig lønnsgrunnlag til å kunne søke trygdeytelser fra NAV.

Gjennom a-krimssamarbeidet i Haugesund har det vært saker der utenlandske arbeidere betaler en «agent» en fast månedsavgift for å få lov til å komme til Norge for å jobbe. Få av arbeiderne vil gi informasjon under en kontroll da konsekvensen er at de mister jobben. Det er også registrert utenlandske arbeidere som kommer til Norge og jobber gratis på «prøveprosjekt», for å bevise at de er flinke nok til å jobbe. De får dekket reise, kost og losji, men får ikke lønn. Norske oppdragsgivere er ukjent med dette og betaler full pris for alle arbeiderne. Videre blir arbeidere lurt til å starte enkeltpersonforetak, men de forstår ikke hva det innebærer. Konsekvensen kan være at de blir registrert som ansvarlig for skattekrav og andre krav.

Gjennom a-krimssamarbeidet i Haugesund er det registrert utstrakt bruk av korte kontrakter, ansettelse på timesbasis, ansettelse for å hjelpe til ved behov osv. Arbeidstakere får kun betalt hvis det er et konkret oppdrag, ellers venter de på jobb eller jobber svart ved siden av. Noen blir også oppsagt mellom hvert oppdrag. De som spesielt utpeker seg, er utenlandske virksomheter som har vært i Norge i mange år og kjenner systemet. De har via sitt nettverk i hjemlandet, tilgang til billig arbeidskraft og henter hit arbeidstakere ved behov. Virksomhetene viser liten respekt for det norske systemet med faste ansettelse osv.

A-krimssenteret i Kristiansand viser til at som følge av etatens operative kontroller, ser det ut som en del utenlandske aktører velger å avvike sine virksomheter, for så å dukke opp som ordinære arbeidstakere i nye virksomheter etablert av tidligere arbeidstakere. Den nye virksomheten slutfører oppdraget gitt av samme oppdragsgiver.

Fra a-krimssamarbeidet i Østfold og Akershus rapporteres det om tegn som tyder på at enkelte virksomheter og da særlig innenfor overnatting og servering og bilpleie, utnytter forskjellige arbeidsmarkedstiltak i regi av NAV/kommunen. Ofte er det arbeidstakere som blir utplassert på lønnstilskudd. Enkelte blir da utplassert hos virksomheter som utnytter gratis arbeidskraft og som skifter ut arbeidstakere i relativt stort omfang.

7. Tiltak på sentralt nivå

7.1 SAMARBEIDSARENAER

DET SENTRALE SAMARBEIDSFORUM

Det sentrale samarbeidsforum består av direktøren for hhv. Arbeidstilsynet, politiet, Skatteetaten, Tolletaten, og NAV v/ytelsesdirektør, i tillegg til Riksadvokaten og sjefen for ØKOKRIM. Formålet med Det sentrale samarbeidsforum er å styrke samarbeidet mellom etatene for å forebygge og bekjempe økonomisk kriminalitet, herunder arbeidslivskriminalitet.

Forumet har hatt 3 møter i 2017 hvor temaer som angår arbeidslivskriminalitet bla. har vært

- operativt samarbeid, særlig kapasiteten på Oslo politidistrikt
- regjeringens reviderte strategi mot arbeidslivskriminalitet
- etablering av nye a-krimsentre
- produkter fra Nasjonalt tverretatlig analyse- og etterretningssenter (NTAES)
- internasjonalt samarbeid
- besluttet felles handlingsplan for styrket innsats mot arbeidslivskriminalitet 2017-2019
- besluttet felles styringsmodell for a-krimssamarbeidet
- besluttet mandat til tverretatlig arbeidsgruppe - mål og resultatstyring

STYRINGSGRUPPEN FOR A-KRIMSAMARBEIDET OG NTAES

I henhold til felles styringsmodell for a-krimssamarbeidet er det etablert en egen styringsgruppe som skal sikre mål og rammer for a-krimssamarbeidet på vegne av Det sentrale samarbeidsforum. Styringsgruppen skal koordinere og på vegne av egen etat beslutte tiltak knyttet til det tverretatlige samarbeidet som ikke kan løses på et lavere nivå. Styringsgruppen skal også sørge for at sentrale/overordnede styringssignaler fra de enkelte etatene blir mer likelydende slik at de regionale styringsgruppene og a-krimssentrene har mer felles rammer å jobbe innenfor.

Det sentrale samarbeidsforum ga føringer om å slå sammen styringsgruppen for a-krimssamarbeidet med den allerede eksisterende styringsgruppen for Nasjonalt tverretatlig analyse- og etterretningssenter (NTAES). Tolletaten og ØKOKRIM er også en del av den nye felles styringsgruppen.

Styringsgruppen for a-krimssamarbeidet og NTAES hadde sitt første møte i desember 2017. Skatteetaten ble valgt som leder av styringsgruppen for 2018.

NASJONALT TVERRETATLIG ANALYSE- OG ETTERRETNINGSSENTER

Nasjonalt tverretatlig analyse- og etterretningssenter (NTAES) startet opp 2. mai 2016 og er administrativt lagt til ØKOKRIM. Senteret skal utarbeide nasjonale trussel- og risikovurderinger som grunnlag for strategiske beslutninger om tiltak innen økonomisk kriminalitet, herunder arbeidslivskriminalitet. Videre skal senteret utarbeide konkrete etterretningsrapporter som gir grunnlag for innsats mot kriminelle aktører og nettverk. Senteret har til sammen 11 medarbeidere fra hhv politiet (4), Skatteetaten (4), NAV (1), Arbeidstilsynet (1) og Tolletaten (1). Det er utarbeidet en egen instruks for senterets arbeid. Videre er det etablert en styringsgruppe for senteret med deltakere fra alle etatene.

I 2017 leverte senteret følgende rapporter:

- Utredning - Behovet for regelverksendringer i forbindelse med etableringen av Nasjonalt tverretatlig analyse- og etterretningssenter.
- Indikatorlister på mistenkelige transaksjoner for de rapporteringspliktige (u. off.)
- Situasjonsbeskrivelse arbeidslivskriminalitet 2017
- Nyere betalingstjenester
- Grunnlagsdokument
- Trusselvurdering
- NTAES-tema; Grensekryssende merverdiavgifts-svindel

NTAES har i februar 2018 levert en rapport med oversikt over samarbeidende kontrollataters og utlendingsforvaltningens sanksjonsmuligheter, herunder bruken og potensialet (regjeringens strategi (2017) tiltak 9). Oppdraget skal tilrettelegge for økt samarbeid mellom politi og kontrolletatene.

EU-PLATTFORM «UNDECLARED WORK»

Plattformen ble etablert 27. mai 2016. Arbeids- og sosialdepartementet er øverste ansvarlig i Norge, og Arbeidstilsynet stiller med Norges representant. NAV, politiet og Skatteetaten er involvert gjennom nasjonal tverretatlig koordineringsgruppe. I tillegg er skatteoppkreverne involvert via Kemneren i Oslo.

Plattformen er en arena for deling av god praksis og for å knytte kontakter mellom etater og land. Norge har deltatt på flere samlinger, med deltakere fra hhv Arbeidstilsynet, Skatteetaten og Kemneren i Oslo. Temaene har vært falske enkeltpersonforetak, svart arbeid i byggebransjen, datainnsamling, og etablering av samarbeidsavtaler mellom nasjonale myndigheter og mellom land. Informasjon fra aktivitetene blir videreformidlet til de involverte etatene i Norge. Det er også etablert en gruppe med arbeidslivets parter som mottar informasjon og inviteres til å gi faglige innspill til de som deltar fra etatene i plattformens aktiviteter.

I september deltok både Arbeidstilsynet, Skatteetaten, NAV og Kemneren i Oslo på et møte (Peer Review) om effektivt samarbeid mellom offentlige myndigheter for å forebygge og bekjempe «undeclared work». Møtet ble arrangert av Arbeids- og sosialdepartementet og samlet regjeringsrepresentanter og uavhengige eksperter fra Tsjekkia, Kypros, Irland, Litauen, Spania, Sverige og Romania. Det er stor interesse fra andre land for å få vite mer om Norges organisering av samarbeidet mot arbeidslivskriminalitet.

7.2 OPPGAVER

VEILEDER FOR BESTE PRAKSIS (HJEMLER, VIRKEMIDLER OG PROSESS)

Det er utarbeidet en digital nasjonal veileder for det tverretatlige a-krimssamarbeidet, publisert internt i etatene som PDF versjon i november 2017. Veilederen er i første omgang utviklet for å vise beste praksis til bruk i a-krimssamarbeidet ved kontroller innen bygg og anlegg, men kan også benyttes av operative miljøer i den enkelte etat og hos skatteoppkreverne. Veilederen gir bl.a. en anbefaling for felles prosess for byggeplasskontroller samt en oversikt over de ulike etatenes virkemidler (hjemler, tilnærming og reaksjoner) og i hvilke situasjoner disse kan brukes. Et viktig arbeid fremover blir å vedlikeholde og utvikle veilederen, bla. vurderes det å legge den ut i en Web versjon. Når veilederen har vært i bruk over en periode og det foreligger erfaringer med nytten av den, vil det bli vurdert en videre utvikling og eventuell utvikling av nye veiledere for andre bransjer.

ELEKTRONISK SAMARBEIDSLØSNING FOR LAGRING OG DELING AV INFORMASJON I A-KRIMSAMARBEIDET

I 2016 ble det utviklet en felles elektronisk samarbeidsløsning for lagring og deling av informasjon i a-krimssamarbeidet. Løsningen ble satt i produksjon nasjonalt i desember 2016, og i løpet av første halvår 2017 ble løsningen tatt i bruk ved alle a-krimssentrene, herunder upersonlige tablets som brukes på kontroller for å registrere opplysninger. Selv om løsningen er et nyttig hjelpemiddel, er det også utfordringer knyttet til hva som kan legges inn av opplysninger og deles. Politiet har foreløpig bare lesetilgang i løsningen. Det er igangsatt et arbeid med å lage et målbilde for samarbeidsløsningen. Arbeidet forventes ferdigstilt i løpet av våren 2018. Parallelt pågår det en ytterligere utvikling av selve løsningen.

FELLES STYRINGSMODELL FOR A-KRIMSAMARBEIDET

Arbeidstilsynet, NAV, politiet og Skatteetaten fikk gjennom føringer i etatenes tildelingsbrev i oppdrag å utvikle en felles styringsmodell og tydeliggjøre roller og rammer for a-krimssamarbeidet. Med utgangspunkt i oppdraget ble det utarbeidet et mandat og nedsatt en tverretattlig arbeidsgruppe med ekstern prosessstøtte.

Arbeidsgruppen foretok innledningsvis en kartlegging av dagens organisering av a-krimssamarbeidet, både gjennom intervju med a-krimssentrene og på en samling for ledere i lokale koordineringsgrupper på a-krimssentrene. Det kom frem at mye fungerte bra i samarbeidet, samtidig som det ble avdekket en del funn og utfordringer knyttet til organiseringen av a-krimssentrene og hvordan det jobbes i sentrene. Dette ble tatt med inn i det videre arbeidet.

Etatslederne besluttet felles styringsmodell for a-krimssamarbeidet 31. oktober 2017.

Styringsmodellen omhandler følgende:

- En anbefaling om mer likelydende styringssignaler i etatsinterne styringsdokumenter
- Krav og anbefalinger til roller, oppgaver og myndighet i en felles styringsmodell
- Krav og anbefalinger til oppgavefokus i a-krimssentrene, herunder:
 - Merverdi ved at oppgaven løses i et a-krimssenteret
 - Forventningsavklaring mellom a-krimssentrene og linjen
 - Tydelige oppgaver i operative grupper med fokus på:
 - › Forebygging og kontroll
 - › Kunnskapsbygging
 - Mer samhandling på tvers av a-krimssentrene
- Krav og anbefaling til minimum grad av samlokalisering i a-krimssentrene
- Krav og anbefaling vedrørende ressursinnsats og minimum kjernebemannning på hvert a-krimssenter, samt spesialisering av kunnskapsbygging på hvert senter
- Kostnadsdeling mellom etatene

Styringsmodellen er avgrenset til å omhandle direktoratsnivå og videre ned på a-krimssentrene, men vil også få betydning for linjen og annet formalisert a-krimssamarbeid der etatene ikke er fast samlokalisert.

Felles styringsmodell ble presentert på tverretattlig erfaringsamling i oktober, og i november ble det arrangert et møte for alle koordinatorene i a-krimssentrene der tema var implementering av styringsmodellen. Gjennom egen linje sendte alle etatene også ut føringer om at styringsmodellen i hovedsak skulle være implementert innen 1. januar 2018. Politiet tok ansvar for å etablere regionale styringsgrupper i de politidistriktene som har a-krimssentre.

Årsrapportene fra a-krimssentrene viser at hovedelementer i styringsmodellen var på plass innen utgangen av året. Som oppfølging av arbeidet med felles styringsmodell vil det i 2018 bli et videre arbeid med å se på felles kompetanse- og metodeutvikling for kunnskapsbygging i og mellom a-krimssentrene.

MÅL OG RESULTATSTYRING

I arbeidet med å utvikle felles styringsmodell for a-krimssamarbeidet ble det avdekket at de samarbeidende etatene har utfordringer med å arbeide effektivt og koordinert sammen og samtidig oppfylle kravene til egen etats måltall. For å ha en mer effektiv innsats mot arbeidslivskriminalitet, både for a-krimssentrene og de deltakende etaters linjeorganisasjon, ble det vurdert at mål- og resultatstyring for a-krimssamarbeidet ville vært et naturlig neste steg som oppfølging av arbeidet med felles styringsmodell.

I likelydende brev av 14. juni 2017 fra departementene ble etatene gitt i oppdrag å utvikle felles mål- og styringsparametere som skal inngå i den enkelte etats mål- og resultatstyring. Oppdraget omfattet også utvikling av egnede måter å måle effekten av innsatsen. Etatene har i fellesskap utarbeidet et mandat for arbeidet, og det er nedsatt en tverretattlig arbeidsgruppe med ekstern prosessstøtte. Arbeidsgruppen begynte sitt arbeid høsten 2017 og skal etter en høringsrunde i etatene levere et endelig forslag som skal besluttes i Det sentrale samarbeidsforum i juni 2018.

7.3 KOMPETANSETILTAK/MØTER

I mars 2017 ble det gjennomført en samling for ledere i lokale koordineringsgrupper på a-krimsentrene. Tema var felles styringsmodell for a-krim samarbeidet, herunder forankring av grunnprinsipper for styring, organisering og ressursinnsats og grunnprinsipper for oppgaver. Andre tema var veileder for beste praksis og a-krim samarbeidsløsning.

I oktober ble det arrangert en tverretatlig erfarings-samling for ca. 220 deltakere, der hovedmålgruppen var operative medarbeidere på a-krimsentrene. A-krim senteret i Oslo var ansvarlig for faglig innhold i samlingen. Samlingen ble åpnet av Arbeids- og sosialministeren, og det var innledende innlegg fra lederne i etatene. Tema på samlingen var bl.a. gjennomgang av en større case som a-krim senteret i Oslo har jobbet med, gjennomgang av felles styringsmodell, presentasjon av veileder for beste praksis, orientering om menneskehandel, orientering om virkemidler og samarbeid med Plan- og bygningsetaten i Oslo kommune, presentasjon av situasjonsbeskrivelsen om arbeidslivskriminalitet fra NTAES og innlegg fra ØKOKRIM om arbeidslivskriminalitet vs. annen kriminalitet.

I november arrangerte Samordningsorganet i politiet et samarbeidsmøte om kriminalitetsbekjempelse hvor bl.a. etatsledere m.fl. fra kontrolletater og næringsliv deltok. Et av temaene var «Satsingen på a-krimsentrene - Hva skal til for å lykkes videre?» med innlegg fra de fire etatene. Det var også et innlegg fra journalist Einar Haakaas som utfordret etatene når det gjelder arbeidslivskriminalitet. Videre var det innlegg fra bl.a. LO og NHO, og en presentasjon fra politiet i Sverige om hvordan de har organisert samarbeidet når det gjelder «Myndigheter i samverkan mot den grova organiserade brottsligheten (GOB)»

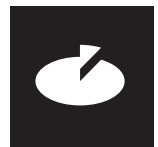
Høsten 2017 startet Politihøgskolen en pilot i studiet «Tverretatlig bekjempelse av økonomisk kriminalitet». Formålet med utdanningen er å gjøre kontrolletatene og politiet bedre kvalifisert til å bekjempe økonomisk kriminalitet gjennom høynet kompetanse og styrket samarbeid. Piloten hadde 25 deltakere. Fra 2018 vil det være fire årlige gjennomføringer av studiet med til sammen 100 studieplasser.

Arbeidstilsynet

POLITIET

Skatteetaten